

รายงานผลการศึกษา

ภาวะหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ปี พ.ศ. 2565

จัดทำโดย

กลุ่มวิจัยและพัฒนาการปฏิรูปที่ดิน สำนักวิชาการและแผนงาน

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

กันยายน 2566

คำนำ

ปัญหาหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร ถือเป็นปัญหาหลักในภาคครัวเรือนเกษตรกรไทยที่มีมาอย่างยาวนาน และส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีพของเกษตรกร และมีความเชื่อมโยงกับปัญหาด้านที่ดินของเกษตรกร รายย่อย เนื่องจากปัญหานี้สืบจากการขาดทุนในการทำเกษตร อาจส่งผลให้เกิดการสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินของเกษตรกร ทั้งนี้ อาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพสำคัญของประเทศ หากภาคเกษตรกรรมประสบปัญหา อาจส่งผลกระทบต่อภาคส่วนอื่นในระบบเศรษฐกิจของประเทศเช่นกัน ดังนั้น การแก้ไขปัญหานี้สินและที่ดินทำกินของเกษตรกร จึงเป็นเรื่องเร่งด่วนที่รัฐบาลและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ต้องดำเนินการแก้ไข

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีภารกิจหลักใน การปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิและการถือครองที่ดิน การจัดที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกร ผู้ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองหรือไม่เพียงพอต่อการครองชีพ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพพื้นที่ให้มีความเหมาะสมต่อการประกอบการเกษตร ปัจจุบัน นอกจากพื้นที่เกษตรกรรมที่จัดให้กับเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินแล้ว ประมาณ 35.56 ล้านไร่ ที่ ส.ป.ก. ต้องรับผิดชอบ ส.ป.ก. ยังมีเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินประมาณ 2.2 ล้านราย ที่ต้องให้การดูแล สนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาให้สามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคงในเขตปฏิรูปที่ดิน รวมทั้งการมีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ลดปัญหาหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ด้านภาระหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ในช่วงปีการเพาะปลูก 2563/2564 พบว่า เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินมีหนี้สินคงค้างเฉลี่ย 231,928 บาท โดยเกษตรกรส่วนใหญ่กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กองทุนหมู่บ้าน และกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

คณะผู้จัดทำรายงานภาวะหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ปี พ.ศ. 2566 หวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อองค์การ และผู้ที่สนใจ เพื่อทราบภาวะทางเศรษฐกิจและหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและวิเคราะห์นโยบายในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

คณะผู้จัดทำ

2566

บทสรุปผู้บริหาร

การศึกษาภาวะหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ปี พ.ศ. 2566 เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจำนวน 967 ราย จาก 18 จังหวัด แบ่งเป็น ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ จำนวนภาคละ 4 จังหวัด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 6 จังหวัด ดำเนินการเก็บข้อมูลในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ทั้งนี้ ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ 62.98 ที่เหลือเป็นเพศชาย โดยมีอายุเฉลี่ย 56.13 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และมีสมาชิกครัวเรือน 4 ราย โดยมีแรงงานเกษตรในครัวเรือนจำนวน 2 ราย และมีประสบการณ์การทำเกษตรเฉลี่ย 28.94 ปี

ผลการศึกษาภาวะหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 76.94 มีภาวะหนี้สินครัวเรือน โดยมีจำนวนหนี้สินรวมคงเหลือเฉลี่ย (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2565) 283,081.48 บาท ซึ่งภูมิภาคที่มีหนี้สินคงเหลือเฉลี่ยสูงสุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมา ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับ ทั้งนี้ หนี้สินส่วนใหญ่ ร้อยละ 62.56 มีวัตถุประสงค์ในการกู้ยืมเพื่อใช้ในการเกษตร เช่น การซื้อปัจจัยการผลิตการเกษตร การซื้อเครื่องจักรกลและอุปกรณ์ทางการเกษตร เป็นต้น โดยมีหนี้สินคงเหลือในภาคการเกษตรเฉลี่ยที่ 249,616.94 บาท หากพิจารณารายภาค พบว่า ภาคที่มีหนี้สินคงเหลือในภาคการเกษตรเฉลี่ยสูงสุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง สำหรับการกู้ยืมเพื่อใช้จ่ายนอกภาคการเกษตร พบว่า มีหนี้สินคงเหลือนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 195,148.85 บาท โดยภาคที่มีหนี้สินคงเหลือนอกภาคเกษตรเฉลี่ยสูงสุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ

สำหรับการชำระหนี้ในรอบปีที่ผ่านมา ร้อยละ 93.05 ของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีการชำระหนี้ โดยมีการชำระหนี้เฉลี่ยที่ 50,396.67 บาท ภาคเหนือมีการชำระหนี้เฉลี่ยสูงสุด คือ 66,202.50 บาท และภาคใต้มีการชำระหนี้เฉลี่ยน้อยสุด คือ 42,418.65 บาท ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาแหล่งเงินกู้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 72.99 กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) รองลงมาคือกองทุนหมู่บ้าน โดยแหล่งเงินทุนที่มีค่าเฉลี่ยของจำนวนหนี้สินมากที่สุด ได้แก่ โรงสี ธนาคารพาณิชย์ และสถาบันการเงินอื่น เช่น ศรีสวัสดิ์ โดยแหล่งเงินกู้ที่เกษตรกรมีจำนวนหนี้สินสูงสุด ได้แก่ สถาบันการเงินอื่น รองลงมา ได้แก่ ธ.ก.ส. และสหกรณ์ ทั้งนี้ ในการค้ำประกันการกู้ยืม ร้อยละ 54.38 ของกลุ่มตัวอย่างที่มีหนี้สิน ใช้การค้ำประกันด้วยบุคคล รองลงมาคือ การค้ำประกันด้วยหลักทรัพย์ เช่น โฉนดที่ดิน หรือหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ที่ดิน ส.ป.ก. 4-01 ทั้งนี้ เกษตรกรผู้มีหนี้สินครัวเรือนส่วนใหญ่ ร้อยละ 65.37 เห็นว่าตนเองไม่ประสบปัญหาการชำระหนี้สิน โดยส่วนใหญ่มีวิธีการจัดการกับปัญหาหนี้สิน เช่น การเร่งนำผลผลิตมาจำหน่ายเพื่อนำเงินมาชำระหนี้สิน การวางแผนการจ่ายเงินงวดให้ตรงเวลาเพื่อป้องกันการจ่ายดอกเบี้ยเพิ่ม และการเข้าร่วมโครงการพักชำระหนี้

นอกจากนี้ ผลการศึกษาข้อมูลบริบทของเกษตรกรและชุมชน พบว่า เกษตรกรมีขนาดการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเฉลี่ย 19.91 ไร่ และกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 26.65 มีการถือครองที่ดินนอกเขตปฏิรูปที่ดิน

ขนาดการถือครองที่ดินนอกเขตปฏิรูปที่ดินเฉลี่ย 14.02 ไร่ ทั้งนี้ พืชหลักในเขตปฏิรูปที่ดิน ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปาล์มน้ำมัน ทุเรียน และลำไย

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ครั้วเรือนเกษตรกรรมมีรายได้เงินสดทางการเกษตรเฉลี่ย 189,019.03 บาทต่อปี และเกษตรกรร้อยละ 77.97 มีการประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร โดยมีรายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 95,880.65 บาทต่อปี รายได้เงินสดรวมทั้งในและนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยที่ 263,968.58 บาทต่อปี ด้านรายจ่าย พบว่า ครั้วเรือนเกษตรกรรมมีรายจ่ายในภาคเกษตรเฉลี่ย 72,432.50 บาทต่อปี ส่วนใหญ่เป็นค่าปัจจัยการผลิตและค่าจ้างแรงงานเกษตร สำหรับรายจ่ายนอกภาคเกษตรเฉลี่ยอยู่ที่ 96,720.13 บาทต่อปี โดยส่วนใหญ่เป็นค่าอาหารและเครื่องดื่มในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ในด้านการออมเงิน ครั้วเรือนเกษตรกรร้อยละ 56.46 มีการออมเงิน โดยมีเงินออมเฉลี่ย 172,006.98 บาท ซึ่งในรอบปีที่ผ่านมา มีการออมเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 29,426.36 บาท

ด้านสังคม เกษตรกรร้อยละ 36.92 เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร และเกษตรกรร้อยละ 85.73 มีส่วนร่วมทำกิจกรรมชุมชนอยู่เสมอ ทั้งนี้ เกษตรกรร้อยละ 57.91 เคยได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ โดยส่วนใหญ่ได้รับการส่งเสริมจาก ส.ป.ก. ในการสนับสนุนปัจจัยการผลิต ฝึกอบรมอาชีพ และส่งเสริมการรวมกลุ่ม ในขณะที่บางส่วนได้รับการฝึกอบรมและสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากหน่วยงานรัฐอื่น ทั้งนี้ ร้อยละ 87.50 ของเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาการนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรของครั้วเรือน อย่างไรก็ตาม เกษตรกรบางส่วนที่ไม่ได้นำความรู้ไปปรับใช้ เนื่องจากความรู้ที่ได้รับไม่สอดคล้องกับการทำเกษตรของครั้วเรือน นอกจากนี้ ยังพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เข้าร่วมโครงการรัฐที่ก่อให้เกิดหนี้สินครั้วเรือน เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการรถคันแรก/บ้านหลังแรก และโครงการพักชำระหนี้

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติอ้างอิง พบว่า การออมเงินมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับยอดชำระหนี้ และการเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรส่งผลต่อจำนวนหนี้สินคงค้างเฉลี่ย อย่างไรก็ตาม พบว่า หนี้สินคงค้างเฉลี่ย และยอดชำระหนี้เฉลี่ยของเกษตรกรไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการได้รับการพัฒนาและส่งเสริมจากภาครัฐ แม้ว่าจากความคิดเห็นของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 68.42 เห็นว่าการพัฒนาและส่งเสริมของหน่วยงานรัฐมีส่วนช่วยในการบรรเทาหรือลดปัญหาหนี้สินได้ แต่เกษตรกรร้อยละ 27.63 เห็นว่าการพัฒนาและส่งเสริมจากภาครัฐไม่เกี่ยวข้องกับการลดปัญหาหนี้สินครั้วเรือน เนื่องจากความรู้ที่ได้รับบางครั้งไม่สามารถนำมาปรับใช้ได้จริง และการมีภาระหนี้สินครั้วเรือนมาก

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาหนี้สินครั้วเรือนเกษตรกรอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและโครงการภาครัฐ

1.1 การกำหนดนโยบายการเข้าถึงแหล่งทุน เน้นส่งเสริมการให้เงินทุนที่ก่อให้เกิดรายได้ และควรพิจารณาความสามารถในการประกอบการและการชำระหนี้ของเกษตรกรด้วย รวมถึงกำหนดมาตรการหรือเงื่อนไขในการบริหารจัดการหนี้ครั้วเรือนให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการโครงการกิจกรรมภายใต้นโยบายดังกล่าว รวมถึงการให้ความรู้และแรงจูงใจในการรักษาวินัยทางการเงิน

1.2 การส่งเสริมการรวมกลุ่ม ควรเน้นการสร้างความตระหนักรู้ของประโยชน์ที่หลากหลายของการรวมกลุ่ม หลีกเลี่ยงการนำเสนอการรวมกลุ่มเพื่อการกู้ยืมและค้ำประกันเงินกู้ระหว่างกัน

1.3 การสร้างผลิตภัณฑ์หรือระบบหรือช่องทางการออมเงินที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของอาชีพเกษตรกรกรรม เพื่อสร้างแรงจูงใจสำหรับครัวเรือนเกษตรกรในการออมเงินที่เหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 การจัดทำโครงการพัฒนาและส่งเสริมเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ส.ป.ก. ควรเสริมกระบวนการสร้างความตระหนักรู้ในความสำคัญของการออมเงินและการหลีกเลี่ยงการสร้างหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ และการดำเนินชีวิตบนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบรรจุไว้เป็นหลักสูตรหลักของหน่วยงาน

2.2 การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย หรือการกำหนดหลักสูตร ส.ป.ก. ควรพิจารณาให้มีความเหมาะสมกับบริบททางการเกษตร เศรษฐกิจ สังคม และฐานทรัพยากรชุมชนของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	ก
บทสรุปผู้บริหาร	ข
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา	2
1.3 ขอบเขตการศึกษา	2
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.5 นิยามศัพท์	3
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	
2.1 หนี้สินของครัวเรือนเกษตร	4
2.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตร	7
2.3 การพัฒนาเกษตรกรและการบริหารจัดการหนี้สิน	12
2.4 ยุทธศาสตร์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	13
2.5 สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล	13
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย	17
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	
3.1 รูปแบบการศึกษา	18
3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	18
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	19
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	19
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	20

บทที่ 4 ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกษตรกร

4.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร	21
4.2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ	25
4.3 ข้อมูลด้านสังคม	30
4.4 ข้อมูลด้านกายภาพ	31
4.5 ข้อมูลการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ และการเข้าร่วมโครงการของรัฐ	31

ส่วนที่ 2 ข้อมูลหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร

4.6 จำนวนหนี้สินคงเหลือ	33
4.7 แหล่งเงินทุน	35
4.8 การค้ำประกันการกู้ยืม	37
4.9 วัตถุประสงค์การกู้ยืม	37
4.10 การบริหารจัดการหนี้	39

บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผล	41
5.2 ข้อเสนอแนะ	43

เอกสารอ้างอิง	45

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3 – 1 พื้นที่และกลุ่มตัวอย่างที่ดำเนินการศึกษา	19
4 – 1 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามเพศ	21
4 – 2 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามช่วงอายุ	22
4 – 3 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามระดับการศึกษา	22
4 – 4 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามจำนวนสมาชิกครัวเรือน	23
4 – 5 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามจำนวนแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือน	24
4 – 6 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามจำนวนประสบการณ์การทำเกษตร	24
4 – 7 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามขนาดการถือครองที่ดิน ส.ป.ก.	25
4 – 8 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามขนาดการถือครองที่ดินนอกเขต ส.ป.ก.	26
4 – 9 จำนวนเกษตรกรและพื้นที่ปลูกผลผลิตทางการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน จำแนกรายภาค	28
4 – 10 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามประเภทการส่งเสริมและพัฒนาที่ได้รับ	32
4 – 11 จำนวนและร้อยละเกษตรกรที่มีหนี้สินคงเหลือ จำแนกรายภาค	34
4 – 12 จำนวนและร้อยละเกษตรกรที่มีหนี้สินคงเหลือในภาคการเกษตร จำแนกรายภาค	34
4 – 13 จำนวนและร้อยละเกษตรกรที่มีหนี้สินคงเหลือนอกภาคการเกษตร จำแนกรายภาค	35
4 – 14 จำนวนและร้อยละเกษตรกรที่มีการชำระหนี้ จำแนกรายภาค	35
4 – 15 ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และค่าเฉลี่ยของจำนวนหนี้สินของเกษตรกร จำแนกตามแหล่งเงินทุน	36

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2 - 1 ปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร	8
2 - 2 ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร	9
2 - 3 ปัจจัยเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร	10
2 - 4 ปัจจัยภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร	11
2 - 5 ปัจจัยโครงการที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร	11
2 - 6 กรอบแนวคิดในการศึกษา	17
4 - 1 ร้อยละเกษตรกรจำแนกตามเพศ	21
4 - 2 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามการมีโรคประจำตัว	25
4 - 3 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีระบบสาธารณสุขปกติในแปลงเกษตรกรรม	27
4 - 4 รายได้เงินสดเฉลี่ย จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้ (บาท/ปี)	29
4 - 5 รายจ่ายในภาคการเกษตร	29
4 - 6 รายจ่ายนอกภาคการเกษตร	30
4 - 7 เงินออมในครัวเรือนเกษตร	30
4 - 8 การเป็นสมาชิกกลุ่ม สหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน	31
4 - 9 การนำความรู้มาใช้	32
4 - 10 ร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามการเข้าร่วมโครงการของรัฐที่ส่งผลต่อการมีหนี้สิน	33
4 - 11 ร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามแหล่งกู้ยืม	36
4 - 12 หลักฐานการค้ำประกันการกู้ยืม	37
4 - 13 ร้อยละของเกษตรกร ประเภทการใช้จ่าย	37
4 - 14 ร้อยละของเกษตรกรที่มีการกู้ยืมเพื่อวัตถุประสงค์ในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตร จำแนกตามแหล่งกู้ยืม	38
4 - 15 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามวัตถุประสงค์ในภาคเกษตร และแหล่งกู้ยืม	38
4 - 16 ร้อยละของเกษตรกรที่มีการกู้ยืมจาก ธ.ก.ส. จำแนกตามวัตถุประสงค์การกู้ยืม ในภาคเกษตร	39
4 - 17 ร้อยละในการบริหารจัดการหนี้	39
4 - 18 ความเห็นการส่งเสริมจากหน่วยงานต่อการช่วยลดปัญหาหนี้สิน	40

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หนี้สินครัวเรือนเกษตรกร ถือเป็นปัญหาหลักในภาคครัวเรือนเกษตรกรไทยที่มีมาอย่างยาวนาน ปัญหาหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรนอกจากจะส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีพของเกษตรกรโดยตรงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อหลายภาคส่วนในระบบเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งสถาบันการเงิน ภาคธุรกิจ และภาคสังคม รวมถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาวด้วย ส่งผลต่อการยกระดับความสามารถในการแข่งขันด้านการค้าการผลิตภาคเกษตรกรรมของประเทศ โดยจากสถิติในช่วงปีพ.ศ. 2562 – 2564 พบว่าครัวเรือนเกษตรกรมีแนวโน้มการเป็นหนี้เพิ่มขึ้นร้อยละ 3.9 และมีหนี้สินครัวเรือนเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้นจาก 159,129 บาทต่อครัวเรือน ในช่วงปี 2562 เป็น 207,606 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2564 ซึ่งหากเปรียบเทียบกับปี 2556 จะพบว่า มีมูลค่าที่เพิ่มขึ้นประมาณ 1.8 เท่า โดยส่วนใหญ่เป็นหนี้ในระบบมากกว่านอกระบบ เนื่องจากปัจจัยด้านนโยบายของภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือด้านแหล่งเงินทุนแก่ ครัวเรือนเกษตรกร ทั้งนี้ ภูมิภาคที่เกษตรกรมีการกู้เงินมากที่สุดคือ ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นร้อยละ 38.6 รองลงมาคือ ภาคเหนือ ร้อยละ 27.6 ภาคใต้ ร้อยละ 14.5 และภาคกลาง ร้อยละ 13.7 ตามลำดับ ซึ่งสาเหตุหลักในการกู้ยืม คือนำมาใช้ในการทำการเกษตรและใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565)

ตามแผนยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560 – 2579) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนดประเด็นสำคัญของภาคการเกษตรไทยที่ควรได้รับการพัฒนาและมีแนวทางรองรับอย่างต่อเนื่องในระยะยาว ได้แก่ การพัฒนาเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร การพัฒนาระบบการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่ การเตรียมการด้านปัจจัยการผลิต รวมถึงการแก้ไขปัญหาหนี้สินและที่ดินทำกินของเกษตรกร ซึ่งเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการแก้ไข เนื่องจากปัญหาหนี้สินจากการขาดทุนในการทำเกษตร ส่งผลสืบเนื่องให้เกิดการสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินของเกษตรกร ทั้งนี้ แนวทางช่วยเหลือแก้ไขปัญหาหนี้สิน ได้แก่ การเพิ่มศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบ การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเงิน การจัดทำบัญชีครัวเรือน รวมถึงจัดทำแผนฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถลดภาระหนี้สินและมีความสามารถในการชำระหนี้ได้อย่างคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559)

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) มีภารกิจหลักคือ การปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิ และการถือครองที่ดิน การจัดที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้แก่เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือไม่เพียงพอต่อการครองชีพ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา รวมถึงการปรับปรุงทรัพยากร สนับสนุนปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ โดย ส.ป.ก. ได้จัดสรรพื้นที่เกษตรกรรมให้กับเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินแล้วประมาณ 35.56 ล้านไร่ เกษตรกรประมาณ 2.2 ล้านราย (ข้อมูล ณ วันที่ 5 พฤศจิกายน 2565) และภารกิจหลักอีกด้านคือการพัฒนาอาชีพ โดยสนับสนุนเกษตรกรให้มีความรู้และทักษะในการ

ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พร้อมทั้งสนับสนุนสินเชื่อเงินกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเพื่อให้เกษตรกรนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ โดยมุ่งหวังให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินมีความเป็นอยู่ที่ดี มีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพ และส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้เหลือเพียงพอแก่การชำระหนี้ เพื่อให้เกิดการลดภาระหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร จนถึงกรณีไม่มีหนี้สินครัวเรือนภาคการเกษตร

จากรายงานการสำรวจคุณภาพชีวิตครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ในช่วงปีการเพาะปลูก 2563/2564 พบว่า ในด้านภาระหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินมีภาระหนี้สินร้อยละ 62.30 ส่วนใหญ่มีหนี้สินต่ำกว่า 100,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 46.89 รองลงมามีหนี้สินอยู่ในช่วง 100,001 – 300,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 34.02 โดยมีผลรวมหนี้สินคงค้างเฉลี่ย 231,928 บาท สาเหตุหลักของการก่อหนี้สิน คือ การกู้ยืมเพื่อการเกษตร โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 62.50 กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) รองลงมา คือ กองทุนหมู่บ้าน และกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (จริยา ศรีฟ้า, 2565) อย่างไรก็ตาม ส.ป.ก. ยังไม่มีการเก็บข้อมูลรายละเอียดของภาระหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร ส่งผลให้การวางนโยบายและแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินในครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินยังไม่สามารถทำได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการกำหนดแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่เหมาะสม เพื่อจะช่วยเสริมหนุนให้เกษตรกรสามารถลดภาระหนี้สินครัวเรือนด้วย

ดังนั้น รายงานฉบับนี้จึงทำการศึกษาลักษณะทั่วไปและสถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ลักษณะของการก่อหนี้ เงินออม และศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นหนี้ เพื่อใช้ประกอบการวางแผนและวิเคราะห์นโยบายในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ภาระหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินในครัวเรือน

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1. **ขอบเขตด้านพื้นที่** พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน 72 จังหวัด โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาในเขตปฏิรูปที่ดินจำนวน 18 จังหวัด ประกอบด้วย ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ภูมิภาคละ 4 จังหวัด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 6 จังหวัด

2. **ขอบเขตด้านประชากร** เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก. 4-01) จำนวน 2.2 ล้านราย โดยมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 จังหวัด เป้าหมายจังหวัดละ 50 ราย รวมทั้งสิ้น 900 ราย ทั้งนี้ ในการเก็บข้อมูลจริงสามารถเห็นข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเกินเป้าหมายที่ตั้งไว้ รวมทั้งสิ้น 967 ราย คิดเป็นร้อยละ 107.44 ของเป้าหมายที่กำหนดไว้

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร ข้อมูลด้านที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ข้อมูลภาวะหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร ผลการวิเคราะห์และข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ส.ป.ก. ใช้ผลการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย แผนงาน กิจกรรมพัฒนาเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาหนี้สินครัวเรือนได้

2. เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินได้รับการส่งเสริมพัฒนาหรือการเยียวยาเพื่อกำจัดหรือบรรเทาปัญหาภาวะหนี้สินครัวเรือนได้

1.5 นิยามศัพท์

ครัวเรือนเกษตรกร หมายถึง ครัวเรือนที่มีสถานะเศรษฐกิจและสังคมเป็นกลุ่มผู้ถือครอง ทำการเกษตร (ครัวเรือนที่มีรายได้หลักจากการประกอบอาชีพทางการเกษตร) ในเขตปฏิรูปที่ดิน ซึ่งประกอบด้วย การปลูกพืช การเลี้ยงปศุสัตว์ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การประมง ป่าไม้ ลำสัตว์ หาดของป่า และการ บริการทางการเกษตร รวมกลุ่มคนงานเกษตร

หนี้สินของครัวเรือน หมายถึง จำนวนเงินกู้ยืมทั้งหมดของสมาชิกในครัวเรือนที่ค้างชำระ ทั้งจากสถาบันการเงินและบุคคลอื่นนอกครัวเรือน และหนี้สินเกิดจากการเช่าซื้อ การซื้อสินค้า เงินผ่อน การซื้อเช่าสินค้า การจำนำ การจำนอง และเงินส่งแชร์ตาย เป็นต้น

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

รายงานการศึกษา ภาวะหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน มีการทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 6 ประเด็น ประกอบด้วย 1) หนี้สินครัวเรือนเกษตรกร ได้แก่ ความหมาย ลักษณะหนี้สิน สาเหตุในการก่อหนี้สินและตัวอย่างแหล่งกู้ยืม 2) สาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ ประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ และปัจจัยโครงการ นโยบายรัฐ 3) การพัฒนาเกษตรกรและการบริหารจัดการหนี้สิน 4) ยุทธศาสตร์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ด้านการแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร 5) สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล และ 6) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมจึงนำมาซึ่งกรอบแนวคิดการวิจัย รายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 หนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร

2.1.1 ความหมายของหนี้สิน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้นิยาม หนี้สิน คือ เงินที่ผู้หนึ่งติดค้างอยู่ จะต้องใช้ให้แก่ผู้อื่น

หนี้ ได้แก่นิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 บุคคล ซึ่งฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้ มีหน้าที่ต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า เจ้าหนี้ หนี้ที่ดังกล่าวนี้ได้แก่ (1) กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด (2) กระทำการละเว้นกระทำการ และ (3) กระทำการส่งมอบทรัพย์สิน (ทวิเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2553:75 อ้างถึงใน สำนักงานสถิติ, 2565)

นอกจากนี้ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้ให้นิยาม คำว่า หนี้สินครัวเรือน หมายถึงจำนวนเงินกู้ยืม ทั้งหมดของสมาชิกในครัวเรือนที่ค้างชำระ จากสถาบันการเงินและบุคคลอื่นนอกครัวเรือน และเหตุที่เกิดจากการเช่าซื้อ การซื้อสินค้า เงินผ่อน การซื้อสินค้าเงินเชื่อ การจำนำ จำนอง เป็นต้น (วันพร จามิต และบุญกา ปันทุรอมพร, ม.ป.ป.)

2.1.2 ลักษณะของหนี้สิน

ดำรงศักดิ์ ชัยสนิท (2547) อ้างถึงในอารีรัตน์ ลุนลลาด (2563) ได้มีการแบ่งประเภทของการกู้ยืม หรือการให้สินเชื่อของสถาบันการเงิน ดังนี้

1. การกู้ยืมส่วนบุคคล ให้สำหรับบุคคลที่ไม่ได้ทำการค้าขาย แต่มีรายได้ประจำเป็นรายเดือน หรือได้รับค่าจ้างจากการรับจ้างมากพอที่จะผ่อนชำระเป็นรายเดือนได้ เช่น กู้ยืมเพื่อซ่อมแซม กู้ยืมใช้จ่ายในด้านสวัสดิการ
2. การกู้เพื่อการเกษตร หมายถึง การกู้ยืมของเกษตรกรเพื่อช่วยให้ตนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เกษตรกรรม หรือเพื่อช่วยตนในเรื่องของการผลิต
3. การกู้เพื่อการศึกษา เพื่อให้ผู้ขอเงินกู้จากธนาคารนำไปใช้จ่ายเพื่อการศึกษา เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าเทอม

4. กู้ยืมเพื่อที่อยู่อาศัย เพื่อที่จะช่วยเหลือ และสนับสนุนผู้ที่มีรายได้ประจำและแน่นอน
5. กู้ยืมเพื่อการเดินทาง และท่องเที่ยว

นอกเหนือจากนี้ ประเภทของสินเชื่อ สามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

1) การแบ่งประเภทสินเชื่อตามระยะเวลา

1. สินเชื่อระยะสั้น คือ สินเชื่อที่มีอายุไม่เกิน 1 ปี เช่น สินเชื่อบัตรเครดิต สินเชื่อการค้า เครื่องมือสินเชื่อประเภทนี้ เช่น ตั๋วเงินคลัง (Treasury Bills) และตราสารพาณิชย์ (Commercial Papers)
2. สินเชื่อระยะกลาง คือ สินเชื่อที่มีอายุระหว่าง 1 – 5 ปี เช่น การผ่อนส่งการซื้อสินค้าคงทน เป็นต้น
3. สินเชื่อระยะยาว คือ สินเชื่อที่มีอายุตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป โดยทั่วไปเป็นการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ ใช้เงินจำนวนมาก หรือเป็นการบริโภคสินค้าคงทนที่มีมูลค่าสูงมาก เช่น บ้านและที่ดิน เป็นต้น

2) การแบ่งประเภทของสินเชื่อตามวัตถุประสงค์

1. สินเชื่อเพื่อการบริโภค หมายถึง สินเชื่อที่ให้กับบุคคล เพื่อประโยชน์ในการนำมาบริโภค เช่น สินเชื่อจากบัตรเครดิต การผ่อนส่งจากการซื้อสินค้าโดยเฉพาะสินค้าคงทน เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์
2. สินเชื่อเพื่อการลงทุน เป็นสินเชื่อเพื่อการจัดหาปัจจัยการผลิตหรือสินทรัพย์ถาวรประเภทต่าง ๆ เพื่อใช้ในการดำเนินการผลิตทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการบริการ มักเป็นสินเชื่อระยะยาวจะอยู่ในรูปของการออกหุ้นกู้ หรือสินเชื่อจากสถาบันการเงิน
3. สินเชื่อเพื่อการพาณิชย์หรือสินเชื่อการค้า โดยทั่วไปเป็นสินเชื่อเพื่อการซื้อขายสินค้าประเภทวัตถุดิบ หรือการซื้อสินค้ามาจำหน่ายต่อ แล้วค่อยชำระค่าสินค้าภายหลังโดยทั่วไปจะเป็นสินเชื่อระยะสั้น เช่น 30 – 60 วัน เป็นสินเชื่อที่ช่วยเพิ่มสภาพคล่องให้แก่การทำธุรกิจ

3) การแบ่งประเภทสินเชื่อตามผู้ขอรับสินเชื่อ

1. สินเชื่อสำหรับบุคคล มักเป็นสินเชื่อเพื่อการอุปโภคบริโภค เช่น สินเชื่อบัตรเครดิต
2. สินเชื่อสำหรับธุรกิจ เป็นสินเชื่อสำหรับกิจการห้างร้านไม่ว่านำไปใช้เพื่อลงทุนเพื่อการผลิตหรือเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงาน
3. สินเชื่อสำหรับรัฐบาล เมื่อรัฐบาลมีรายได้ไม่เพียงพอแก่รายจ่าย หน่วยงานภาครัฐจึงมีความจำเป็นต้องกู้เงินซึ่งอาจอยู่ในรูปของตั๋วเงินคลัง พันธบัตรรัฐวิสาหกิจ และพันธบัตรรัฐบาลรูปแบบต่าง ๆ

4) การแบ่งประเภทสินเชื่อตามผู้ให้สินเชื่อ

1. บุคคลเป็นผู้ให้ เช่น การให้กู้ยืมในหมู่คนรู้จัก ญาติพี่น้อง หรือการปล่อยกู้ในระบบ
2. สถาบันการเงินเป็นผู้ให้ ซึ่งสถาบันการเงินก็มีหลายประเภทและอาจตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน
3. หน่วยงานอื่น ๆ เป็นผู้ให้ เช่น มูลนิธิ องค์กรที่ไม่แสวงหากำไร หน่วยงานการกุศล และกองทุนต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน

5) การแบ่งสินเชื่อตามหลักประกัน

1. สินเชื่อที่ไม่มีหลักประกัน สินเชื่อประเภทนี้อาศัยความน่าเชื่อถือเพียงตรง และความสามารถในการชำระของผู้กู้เป็นเครื่องพิจารณาการให้สินเชื่อ สินเชื่อประเภทนี้จึงมีความเสี่ยงสูงเพราะไม่มีหลักประกันให้แก่ผู้ให้กู้ในกรณีที่เกิดการผิดสัญญาขึ้น

2. สินเชื่อที่มีหลักประกัน สินเชื่อประเภทนี้มีความเสี่ยงต่ำกว่าเนื่องจากผู้กู้มีหลักประกันแก่ผู้ให้กู้เพื่อชดเชยความเสียหายหากเกิดการผิดสัญญาขึ้น โดยหลักประกันดังกล่าวอาจอยู่ในรูปของอสังหาริมทรัพย์ เช่น การจำนองที่ดิน สหกรณ์ทรัพย์ เช่น พันธบัตร ทองคำ หรืออยู่ในรูปของการค้ำประกันจากบุคคลหรือสถาบันก็ได้

ตัวอย่างแหล่งเงินทุน

1) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เป็นกองทุนหมุนเวียนประเภทเพื่อการกู้ยืม โดยรัฐจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองกองทุนละ 1 ล้านบาท โดยให้ประชาชนร่วมกันบริหารจัดการกองทุนด้วยตนเอง ส่วนหน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ให้คำปรึกษาและแนะนำเท่านั้น กองทุนหมู่บ้านมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ เพิ่มรายได้และลดรายจ่าย หรือสำหรับการส่งเสริมและพัฒนาไปสู่การสร้างสวัสดิภาพ สวัสดิการ หรือประโยชน์ส่วนรวมอื่นใดให้ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง รวมเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนเพื่อยบรรเทาความเดือดร้อนเร่งด่วนสำหรับประชาชน และลดการกู้ยืมเงินนอกระบบของประชาชน โดยทำให้กลุ่มคนที่มีรายได้ไม่เพียงพอและไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้สามารถเข้าถึงสินเชื่อสำหรับประชาชนระดับฐานรากได้มากขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2558)

2) กองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนสำหรับใช้จ่ายเพื่อการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้กำหนดให้การใช้จ่ายเงินกองทุนใช้ได้ตามลักษณะของรายจ่าย ได้แก่ เป็นรายจ่ายหมุนเวียน สำหรับกิจการ และรายจ่ายขาด สำหรับกิจการ (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2559) โดยกำหนดให้คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (คปก.) มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการสนับสนุนเงินทุนเพื่อพัฒนารายได้และอาชีพของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร รวมถึงสนับสนุนเงินทุนด้านการพัฒนางานปฏิรูปที่ดิน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2558)

2.1.3 สาเหตุที่ก่อให้เกิดหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรไทย

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยี (2565) ได้สำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสาเหตุของหนี้สินแยกตามวัตถุประสงค์ของการและจำแนกตามแหล่งเงินกู้ ดังนี้

1. กู้ยืมเพื่อใช้ทำการเกษตร

2. กู้ยืมเพื่อใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ในครัวเรือน
3. กู้ยืมเพื่อซื้อ/เช่าซื้อบ้านหรือที่ดิน
4. กู้ยืมเพื่อใช้ประกอบธุรกิจ
5. กู้ยืมเพื่อใช้ในการศึกษา
6. อื่น ๆ

นอกจากนี้ กฤติมา สระทองคำ (2557) สรุปสาเหตุของหนี้สินว่า ได้แก่ สาเหตุมาจากครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ด้านการใช้จ่ายที่มากจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ด้านการลงทุน มาจากการกู้เพื่อลงทุนในธุรกิจ ด้านการเสพล้างเสพลิต มาจากการการกู้เงินเพื่อซื้อสุรา บุหรี่ และสิ่งเสพลิตอื่น ๆ ด้านการศึกษามาจากการกู้เพื่อชำระค่าเล่าเรียนให้ตนเองและบุตรหลาน และด้านการวางแผนอนาคต มาจากการกู้เพื่อซื้อที่อยู่อาศัย

สาเหตุสำคัญของการเกิดหนี้สินคือการไม่ได้รับการศึกษาอบรมชนิดที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ เพราะส่วนใหญ่คือหัวหน้าครอบครัวได้รับการศึกษาดำ ระดับลูกหลานก็มักเป็นการศึกษาแบบสามัญที่ใช้แก้ปัญหาหรือสร้างงานให้ตัวเองไม่ได้เป็นผู้เสียเปรียบจากระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมผูกขาด การเปลี่ยนวิธีการผลิต จากการปลูกข้าวและทำเกษตรผสมผสาน เพื่อกินเพื่อใช้มาปลูกพืชเดี่ยวเพื่อขาย ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นแต่ได้ผลตอบแทนต่ำ เพราะระบบพ่อค้าผูกขาด การเป็นหนี้เรื้อรังและเสียดอกเบี้ยสูง การเสียเปรียบในเรื่องซื้อแพงขายถูก อำนาจต่อรองน้อยยิ่งเป็นผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบง่ายทุกด้าน ทำงานแข่งขันในระบบทุนนิยม เพราะเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กกว่า มีความรู้ความชำนาญในเรื่องการผลิต การตลาดน้อยกว่า ต้นทุนสูงกว่าประสิทธิภาพต่ำกว่า ล้มละลาย ขาดทุน ตักงาน ฯลฯ (บุญธรรม ราชรักษ์, 2548)

2.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร

สาเหตุของการเป็นหนี้สินเนื่องจากไม่เงินเพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตหรือยากจนเพราะการล้มละลายของการลงทุนทำมาหากิน ผลผลิตตกต่ำผลตอบแทนไม่คุ้มกับการลงทุนการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินตัว มีผลงานวิจัยเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าหนี้สินของเกษตรกรไทยนั้นมีสาเหตุมาจากปัจจัย ที่หลากหลายด้วยกัน ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้สามารถจำแนกออกได้เป็นกลุ่ม ได้แก่

2.2.1 ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยส่วนบุคคลมีผลต่อการเกิดหนี้สินของเกษตรกรเป็นอย่างมาก คือ

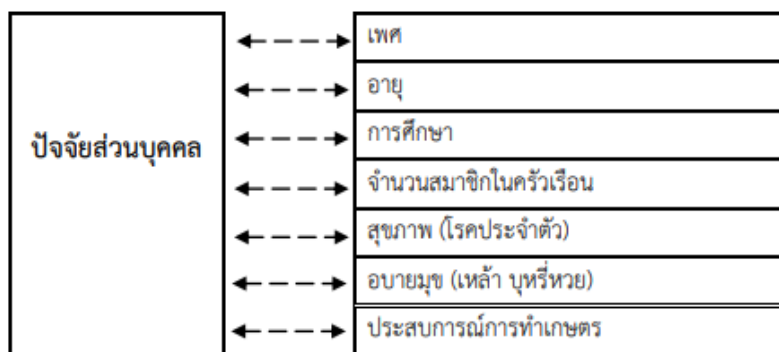
- เพศ จากรายงานสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2562) รายงานเชิงวิเคราะห์ เรื่องหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร พ.ศ. 2560 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรที่มีสถานภาพสมรส มีโอกาสเป็นหนี้มากกว่าสถานภาพอื่น ๆ หัวหน้าครัวเรือนเพศชายมีโอกาสเป็นหนี้มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนเพศหญิง

- ปัญหาทางการศึกษาของประชากร ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาน้อย สำเร็จการศึกษาเพียงระดับชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่า อ่านหนังสือไม่ออก จึงขาดโอกาสใน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และขาด

ทักษะที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิต ความสามารถในการแข่งขันได้จนกลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร

- ปัญหาทางด้านสุขภาพ การมีบุตรหลานและญาติพี่น้องในครอบครัวเป็นจำนวนมากและมีภาระต้องเลี้ยงดูประกอบกับการมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อยไม่เพียงพอต่อการยังชีพ จึงต้องหันไปกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทั้งในและนอกระบบมาใช้จ่ายจนเกิดปัญหาหนี้สินตามมาเป็นลูกโซ่ปัญหา สำคัญอีกประการหนึ่งคือโครงสร้างอายุของเกษตรกรที่ส่วนใหญ่มีอายุมาก พบว่าเกษตรกรหัวหน้าครัวเรือนในปัจจุบันมีอายุเฉลี่ยมากกว่า 50 ปีซึ่งเป็นวัยชราชณะเดียวกัน ยังพบว่าขาดทายาทที่จะมารับช่วงต่อในการประกอบอาชีพการเกษตร เนื่องจากคนหนุ่มสาวอพยพ ย้ายถิ่นเข้าไปประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรในตัวเมือง

- อบรมฯ ในด้านการใช้ชีวิตการบริโภค หากไม่รู้จักถอดอม บริโภคสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เช่น เหล้า บุหรี่การเล่นหวย และการพนันอื่น ๆ ซื้อสินค้าเงินผ่อนหรือเป็นหนี้หลายต่อแบบหมุนเงินไปใช้วันๆ ทำให้เสียดอกเบี้ยสูง ค่าใช้จ่ายในการบริโภคสูงโดยไม่คุ้มค่า

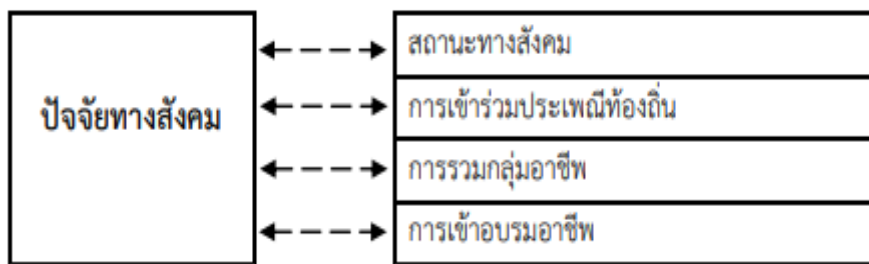
ภาพที่ 2 – 1 ปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร

2.2.2 ปัจจัยทางสังคม สาเหตุจากปัจจัยทางสังคมเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร ดังนี้

- สถานะทางสังคม สาเหตุของหนี้สินเกิดจากปัญหาเชิงโครงสร้างของกลไกต่าง ๆ ภายในสังคมที่เข้ามาดำเนินการจัดสรรปันส่วนให้แก่คนจนที่ไม่เท่าเทียมกันจนกลายเป็นเงื่อนไขที่ไม่เป็นธรรมใน สังคม เนื่องจากกลุ่มคนรายมีโอกาได้รับประโยชน์จากการจัดสรรปันส่วนมากกว่ากลุ่มคน ไม่ว่าจะเป็ขนาดครัวเรือนจำนวนเด็ก ผู้สูงอายุในครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน และระดับการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนล้วนมีผลต่อการใช้จ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือนทั้งสิ้น (สุกานดา กลิ่นขจร และนรรรัฐ รื่นกวี,2555)

- การรวมกลุ่ม ในระบบตลาดทุนนิยมจึงเต็มไปด้วยการโฆษณาเชิญชวนให้คนบริโภคกลุ่มคนที่อยากได้อะไรบริโภคแต่รายได้น้อยจึงมักถูกกระตุ้นให้ใช้จ่ายเกินตัวเป็นหนี้สินตกอยู่ในวังวนของความยากจนได้ การศึกษาและทักษะผู้มีความรู้มีน้อยขาดทักษะทางอาชีพโอกาสที่จะมีงานทำที่ดีมีรายได้ก็คงจะน้อย และมีโอกาสที่จะเป็นคนยากจนมากกว่าผู้มีความรู้วัฒนธรรมและประเพณีค่านิยมและประเพณีบางอย่าง ส่งเสริม

ความสิ้นเปลืองและนำไปสู่ภาวะหนี้สิน เช่นการจัดงานบวช งานศพ งานแต่งงานที่ เกินตัวเกินฐานะ เป็นต้น (บุญธรรม ราชรักษ์, 2548)

ภาพที่ 2 – 2 ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร

2.2.3 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ผ่านมาประชากรในประเทศกำลังพัฒนาประสบความยากจนจากปัญหาหนี้สินที่สะสมมานาน เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อยขาดปัจจัยทางเศรษฐกิจ (วิทยา เจียรพันธุ์ และคณะ, 2553 : 20-21) โดยมีข้อจำกัดเรื่องคุณภาพและขนาดของที่ดินการเกษตรซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญของครัวเรือน สามารถแบ่งได้ ดังนี้

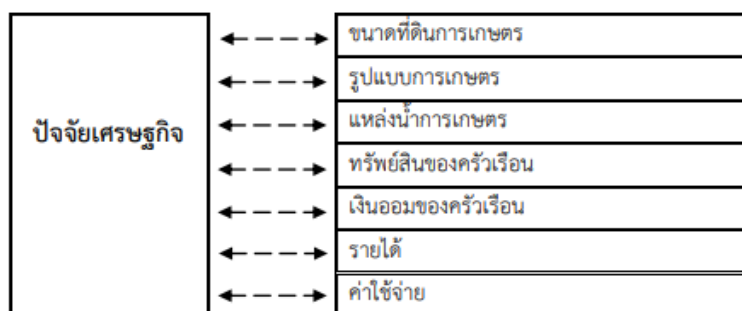
- ปัจจัยขนาดที่ดินทางการเกษตร ประกอบกับความจำกัดในเรื่องความรู้ในการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพดิน ตลอดจนความรู้ในการปลูกพืชที่เหมาะสม และข้อจำกัดด้านการตลาดรวมทั้งความมั่งคั่งของเกษตรกรจึงมีรายได้น้อยไม่เหลือพอที่จะชำระหนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ตกเป็นหนี้สินเนื่องจากครัวเรือนมีที่ดินการเกษตรขนาดเล็กจึงมีรายได้น้อยไม่มีเหลือที่จะนำมาใช้หนี้ ประกอบกับราคาของผลผลิตการเกษตรตกต่ำไม่แน่นอนและยากต่อการพยากรณ์เมื่อเป็นเช่นนี้ความสามารถของเกษตรกรในการเพิ่มรายได้จึงลดน้อยลง

- ปัจจัยรูปแบบทางการเกษตร ระบบการเกษตรของไทยยังเป็นระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยวขาดการบำรุงดินให้มีคุณภาพดีอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการที่เหมาะสมจึงส่งผลให้เกิดความแตกต่างทางด้านรายได้ระหว่างเกษตรกรและกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอื่น

ผลการวิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทยซึ่งได้ให้ข้อสรุปที่เป็นพื้นฐานของปัญหาความยากจนของเกษตรกรจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสองประการ คือ ประการแรก ได้แก่การไม่มีที่ดิน ทำกิน ปัญหาการขาดแคลนปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพส่งผลให้ประสิทธิภาพการผลิตต่ำผลผลิตต่อไร่ได้น้อย ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (น้ำ ดิน ป่า) การขาดแคลนเงินทุนและเทคโนโลยีทำให้ศักยภาพการผลิตต่ำ ผลผลิตต่ำส่งผลให้รายได้ต่ำไม่พอเลี้ยงชีพ ประการที่สอง คือปัญหาด้านการตลาดเพื่อรับซื้อผลผลิตของเกษตรกร นอกจากนี้ยังถูกพ่อค้าคนกลางดักตวงผลประโยชน์จากการรับซื้อผลผลิตการเกษตรจากเกษตรกรในราคาที่ไม่เป็นธรรม

บุญธรรม ราชรักษ์ (2548) ที่ได้ กล่าวถึงสาเหตุของปัญหาหนี้สิน ไว้ว่าปัจจัยการผลิต 2 ปัจจัย ได้แก่ปัจจัยการผลิตตาม ธรรมชาติคือ น้ำฝน พืช อากาศ ป่าไม้และสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการผลิต

และที่เป็นอุปสรรคต่อการผลิตชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการผลิตโดยเฉพาะการผลิตทางเกษตร และปัจจัยการผลิตส่วนบุคคล เช่น การไม่มีที่ดินไม่มีเครื่องมือการผลิตไม่มีทรัพย์สิน ไม่มีเงินทุนทำกิน แนวทางการพัฒนาซึ่งเน้นความเติบโตที่ไม่สมดุลโดยส่งเสริม ภาคอุตสาหกรรม ทอดทิ้งภาคเกษตร การส่งเสริมสิทธิประโยชน์ภาคอุตสาหกรรม

ภาพที่ 2 - 3 ปัจจัยเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร

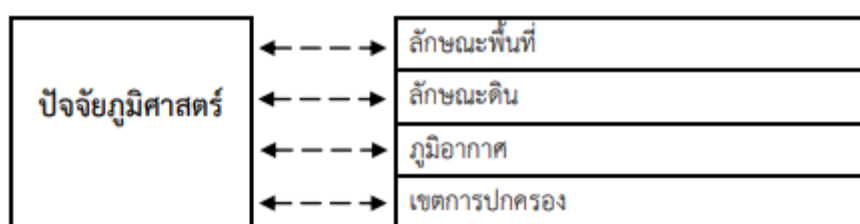
2.2.4 ปัจจัยภูมิศาสตร์

- สถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันจะส่งผลต่อการประกอบอาชีพของประชาชนที่แตกต่างกัน กรณีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ทำนาทำไร่จึงมีฐานะที่ยากจนกว่าเกษตรกรชาวสวนยางพาราและปาล์มน้ำมันในภาคใต้เป็นต้น นอกจากนี้สภาพทางภูมิศาสตร์ยังเป็นปัจจัยที่กำหนดระบบคิดของประชาชนที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค จากการรายงานสถิติความยากจนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2555 : 1) ได้ศึกษาลักษณะทางภูมิศาสตร์ภาค และเขตการปกครอง ที่มีผลต่อการเป็นหนี้สิน พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำที่สุดและประชาชนมีหนี้สินมากรองจากกรุงเทพฯและปริมณฑล เนื่องจากเป็นภาคที่ประชาชนทำการเกษตรมากที่สุด

- สภาพพื้นที่ที่มีความแห้งแล้งขาดระบบชลประทานจึงทำให้เกษตรกร ทำการเพาะปลูกได้ผลผลิตน้อย ดังจะเห็นได้จากผลผลิตข้าวมีผลผลิตต่อไร่ต่ำที่สุดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่มากที่สุด ในประเทศไทย เศรษฐกิจของภาคขึ้นอยู่กับเกษตรกรรมและการค้าปลีกค้าส่ง โดยร้อยละ 80 ของประชากรประกอบอาชีพ ทางเกษตร ทำไร่ทำนา ภูมิประเทศส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นดินทราย ภูมิอากาศมีความผันผวนสูง ประสบกับปัญหาภัยแล้งและน้ำท่วมอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งการทำเกษตรกรรมนั้นต้องขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรมีรายได้ต่อหัวต่ำมาก

- ปัจจัยเขตการปกครอง พบว่าครัวเรือนเกษตรกรที่อยู่ในเขตเทศบาลมีโอกาที่จะเป็นหนี้้น้อยกว่าครัวเรือนนอกเขตเทศบาลประมาณร้อยละ 71.1 เมื่อมีการควบคุมปัจจัยอื่น ซึ่งแน่นอนว่าในเขตเทศบาลมีความเจริญมากกว่านอกเขตเทศบาล โดยสมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรที่อยู่ในเขตเทศบาล สามารถทำอาชีพเสริมอื่น ๆ ที่สร้างรายได้และรู้เท่าทันกลไกราคาสินค้าเกษตรหรือถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางน้อยกว่า

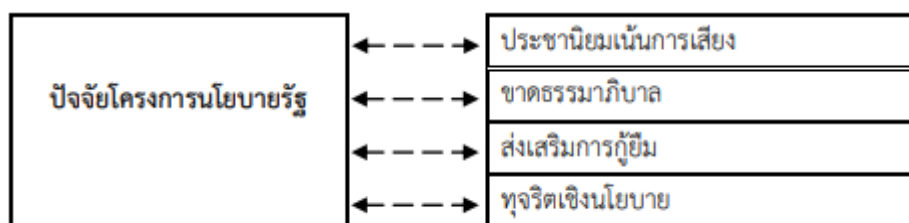
ครัวเรือนเกษตรที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ ครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคกลาง มีโอกาสเป็นหนี้ มากกว่าภาคใต้ประมาณ 6.3 เท่า 4.6 เท่า และ 2.6 เท่าตามลำดับ เมื่อมีการควบคุมปัจจัยอื่นทั้งนี้อาจเนื่องมาจากครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคกลางมีอาชีพ ทำนา ทำไร่ เป็นส่วนใหญ่ซึ่งผลผลิตที่ได้จากการทำนา ทำไร่ขึ้นอยู่กับดิน ฟ้า อากาศ และปริมาณน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักจะประสบกับปัญหาร้ายแล้งบ่อยครั้งในขณะที่ภาคใต้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์มากกว่าฝนตกตลอดปีและภาคใต้ยังมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา ปาล์ม เป็นต้น ส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรในภาคใต้มีรายได้สูงกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะเห็นได้จากระดับรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรที่เป็นหนี้ในปี2554 ที่พบว่าครัวเรือนเกษตรที่อยู่ในภาคใต้ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560 :7)

ภาพที่ 2 – 4 ปัจจัยภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร

2.2.5 สาเหตุจากปัจจัยโครงการนโยบายรัฐ

ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญในการสร้างภาระหนี้สินให้กับเกษตรกรคือการเข้าร่วมในโครงการพิเศษตามนโยบายของรัฐบาลปรากฏการณ์ของหนี้สินของเกษตรกรไทยมีแนวโน้มทวีความรุนแรง เนื่องจากที่ผ่านมาเกษตรกรในภาคชนบทมีการตอบรับเป็นอย่างดีต่อนโยบายประชานิยมของรัฐบาลเพื่อกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศโดยผ่านโครงการต่าง ๆ (ศิริรัตน์ เจนศิริศักดิ์, 2554 : 271-280) เช่น โครงการรถคันแรก โครงการพักชำระหนี้ โครงการกองทุนหมู่บ้าน ฯลฯ โครงการ ดังกล่าวเอื้ออำนวยให้เกษตรกรกู้ยืมได้สะดวก โดยมีได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคตว่ากู้เงินไปแล้วจะมีขีดความสามารถในการชำระหนี้คืนหรือไม่ หรือความตั้งใจที่จะชำระหนี้เงินกู้ดังกล่าวคืนให้แก่สถาบันการเงินผู้ให้กู้หรือไม่เพียงใด

ภาพที่ 2 – 5 ปัจจัยโครงการที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร

2.3 การพัฒนาเกษตรกรและการบริหารจัดการหนี้สิน

จากงานวิจัย เรื่อง แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทย ทำการศึกษาเพื่อหาแนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทยที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับภาวะหนี้สินเกษตรกรไทยในปัจจุบัน แบ่งแนวทางออกเป็น 2 แบบ ดังนี้

2.3.1 ภาคเกษตรกร

- 1) การจัดทำบัญชีครัวเรือน เกษตรกรจะต้องเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อบริหารจัดการการเงินรายรับ และรายจ่ายอย่างเป็นระบบ
- 2) การชำระหนี้ตามกำหนด และตรงต่อเวลา
- 3) การเข้าถึงแหล่งเงินทุนและกู้เงินในระบบ หลีกเลี่ยงการกู้เงินนอกระบบ
- 4) การปลูกไร่สวนผสม หรือปลูกพืชหลากหลายประเภท ก็จะช่วยให้เกษตรกรมีผลผลิตสินค้าที่มีความหลากหลายผสมผสานกัน
- 5) มุ่งเน้นคุณภาพผลผลิตและความต้องการของตลาด
- 6) การสร้างเครือข่ายและรวมกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็ง เพราะกลุ่มจะช่วยช่วยเหลือเสริมสร้างบุคลิกภาพ ปลูกฝังค่านิยม บรรทัดฐานที่สำคัญของสังคมเพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

2.3.2 ภาครัฐ

- 1) ประกันราคาผลผลิต และหาตลาดเพื่อรองรับผลผลิตการเกษตรที่ผลิตออกมาได้ในแต่ละฤดูกาลอย่างทั่วถึง รวมถึงช่วยเหลือเยียวยาเกษตรกรที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยธรรมชาติ
- 2) ภาครัฐควรให้ความรู้กับเกษตรกรในการปลูกพืชให้เหมาะสมกับสภาพอากาศ และการอบรมให้ความรู้กับเกษตรกรในด้านต่าง ๆ
- 3) ให้ความช่วยเหลือเรื่องการลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ขยายวงเงินกู้และเพิ่มช่องทางให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้อย่างสะดวกและทั่วถึงและเท่าเทียมกัน
- 4) สนับสนุนเทคโนโลยีและนวัตกรรม การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร รวมถึงการพัฒนาฝีมือแรงงานภาคเกษตรให้มีความรู้และสามารถใช้นวัตกรรมต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด
- 5) การลดต้นทุนการผลิตตลอดห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ไปจนถึงปลายน้ำ โดยการสนับสนุนปัจจัยพื้นฐาน เช่น ปุ๋ย ยา เมล็ดพันธุ์ และปัจจัยอื่น ๆ ในการผลิตและการต่อยอดไปสู่การแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายออกสู่ตลาด
- 6) ส่งเสริมการสร้างวินัยทางการเงินและให้ความรู้ด้านการจัดทำบัญชีครัวเรือน
- 7) ให้คำปรึกษาโครงการและปัญหาต่าง ๆ และการบริหารจัดการความเสี่ยงแก่เกษตรกร
- 8) ให้ความรู้ในการจัดการระบบการเงินและการบริหารจัดการหนี้อย่างเป็นระบบ

2.4 ยุทธศาสตร์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) มุ่งในการแก้ไขจุดอ่อนและเสริมจุดแข็งให้เอื้อต่อการพัฒนาภาคการเกษตรในระยะยาว เพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ “เกษตรกรรมมั่นคง ภาคการเกษตรมั่งคั่ง ทรัพยากรการเกษตรยั่งยืน” โดยประกอบไปด้วยยุทธศาสตร์ 5 ด้าน ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร โดยมีแนวทางการพัฒนา คือ สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร บริหารจัดการแรงงานภาคเกษตรและเทคโนโลยีเพื่อทดแทนแรงงานอย่างเป็นระบบรองรับสังคมเกษตรสูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมาตรฐานสินค้า เน้นการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพมาตรฐานสินค้าสู่มาตรฐานระดับสากล โดยใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและความรู้แบบองค์รวม รวมถึงส่งเสริมการเกษตรตลอดโซ่อุปทานสอดคล้องกับความต้องการของตลาดและมูลค่าสูงมุ่งสู่การเป็นฟาร์มอัจฉริยะ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 เพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม เน้นพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อการขับเคลื่อนเกษตร 4.0 ภายใต้ Thailand 4.0 บริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเกษตร ให้เกษตรกรเข้าถึงและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง รวมถึงพัฒนางานวิจัยและสารสนเทศให้ไปสู่เชิงพาณิชย์ ประชาสัมพันธ์และเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลในระดับโลก

ยุทธศาสตร์ที่ 4 บริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ที่สอดคล้องกับ SDGs (Sustainable Development Goals) และฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรการเกษตรให้มีความสมดุลและยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 5 พัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ พัฒนาศักยภาพและนักวิจัยให้เป็น Smart officers และ smart researchers เชื่อมโยงและบูรณาการการทำงานของหน่วยงานทุกภาคส่วนโดยกลไกประชารัฐ และปรับระบบบริหารงานให้ทันสมัย ตลอดจนปรับปรุงและพัฒนากฎหมายด้านการเกษตรเพื่อรองรับบริบทการเปลี่ยนแปลง

2.5 สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

2.5.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic)

เป็นสถิติที่กล่าวถึง วิธีการที่จะบรรยายลักษณะของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ โดยจะต้องเก็บข้อมูลมาทั้งหมดหรือทุกหน่วยของประชากรเป้าหมาย ดังนั้นสถิติพรรณนาจะไม่ได้ใช้ผลที่ได้ไปอ้างอิงกับข้อมูลกลุ่มอื่น ๆ โดยจะเป็นการใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างง่าย ๆ มาบรรยายลักษณะของข้อมูล ซึ่งจะมีวิธีการคำนวณที่ไม่ยุ่งยากวิธีการที่ใช้พรรณนา หรือบรรยายลักษณะข้อมูลที่มีหลายวิธี (อุทัย อันพิมพ์, 2549) ค่าสถิติที่นิยมใช้ ได้แก่

- การแจกแจงความถี่ จะช่วยให้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย แปลความหมายยากให้เป็นระเบียบ ดูง่าย อยู่ในรูปของกลุ่มหรือหมวดหมู่ สามารถแปลความหมายได้ง่ายขึ้น สามารถแบ่งได้ 2 แบบ คือ แบบไม่จัดกลุ่ม และแบบจัดกลุ่มหรือพวก

- การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง เป็นการหาค่าเฉลี่ย (Average) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการเปรียบเทียบข้อมูลต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาข้อมูลทั้งหมดของแต่ละชุด การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปมี 3 วิธี คือ ฐานนิยม (mode) มัธยฐาน (median) และค่าเฉลี่ยเลขคณิต (arithmetic Mean)

- การวัดการกระจาย

2.5.2 สถิติอ้างอิง

เป็นสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากกลุ่มตัวอย่าง เพื่อการประมาณค่าพารามิเตอร์ ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ สามารถนำไปสรุปอ้างอิงลักษณะของประชากรทั้งหมดที่กลุ่มตัวอย่างนั้นเป็นตัวอย่างได้ สถิติอนุมาณแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สถิติที่ไม่ใช่พารามิเตอร์ (non parametric statistics) การแจกแจงอิสระ เช่น Chi square และสถิติพารามิเตอร์ (parametric statistics) เกี่ยวกับการแจกแจงแบบโค้งปกติเช่น t-test

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พลอยปภัส ไชยยานนท์และวิจิตต์ ศรีสงวนวงศ์ (2564) ศึกษาสภาวะหนี้สินและปัจจัยที่มี ความสัมพันธ์ต่อหนี้ของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรในเขตภาคเหนือการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา1) สภาวะหนี้สินของสมาชิกสหกรณ์การเกษตร ที่กู้จากสหกรณ์การเกษตรในเขตภาคเหนือ และ 2) ปัจจัยที่มี ความสัมพันธ์ต่อหนี้ของสมาชิกสหกรณ์การเกษตร ในเขตภาคเหนือ ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา คือ สมาชิก สหกรณ์การเกษตร ในเขตภาคเหนือ จำนวน 404 ราย พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อหนี้ของสมาชิกสหกรณ์ การเกษตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจำนวน 16 ตัวแปร ประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล 5 ตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ อาชีพ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ปัจจัยด้านสภาพเศรษฐกิจ2ตัวแปรได้แก่รายได้เฉลี่ยของ ครัวเรือนต่อเดือน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย ของครัวเรือนต่อเดือน ปัจจัยด้านค่านิยม ทศนคติ7 ตัวแปร ได้แก่ การรู้จัก บริหาร การวางแผนจัด การเงิน (รับ-จ่าย) ทำให้การก่อหนี้ลดลง ความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา เช่น ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า สร้างอุโบสถ มีผลต่อการก่อหนี้หากรายได้ในอนาคตเพิ่มขึ้น จะใช้จ่ายในปัจจุบันเพิ่มขึ้น สินค้า เงิน ผ่อนมีแรงจูงใจให้ซื้อสินค้ามากยิ่งขึ้นการกู้ยืมเงินทำให้ใช้จ่ายใช้สอยได้ง่ายขึ้นตามที่ต้องการหรือในยาม ฉุกเฉิน ค่าครองชีพสูงขึ้นสินค้ามีราคาแพงมากขึ้นมีผลต่อการก่อหนี้นโยบายการเมือง รัฐบาล มีผลต่อการก่อ หนี้และปัจจัยด้านความจำเป็นในการบริโภค อุปโภค 2 ตัวแปร ได้แก่ความสะดวกสบายในชีวิต ความต้องการ ปัจจัยสี่

สุริยะ หาญพิชัย เถลิ้มพล จตุพร และ วสุสุวรรณวิหค (2563) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สิน ครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรีการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร

ในจังหวัดลพบุรีและปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณกลุ่มตัวอย่างคือเกษตรกรในจังหวัดลพบุรีจำนวนรวม 400คน การวิเคราะห์ ข้อมูลทางสถิติได้แก่ร้อยละเฉลี่ย และการวิเคราะห์สมการถดถอยใช้วิธีกำลังสองน้อยที่สุดสามัญ ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรเป็นหนี้เฉลี่ย 83,992.50 บาท ส่วนใหญ่เป็น หนี้ในระบบ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรเป็นแหล่งกู้ยืมหลักของครัวเรือนเกษตรกร และกู้ยืมเพื่อใช้ในการผลิตกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังจะมีหนี้สินโดยเฉลี่ยน้อยกว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าว กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยมีหนี้สินไม่แตกต่างไปจากกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว 2) ปัจจัยที่ ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดลพบุรีพบว่าการออม รายได้นอกภาคการเกษตรและรายจ่ายในภาคการเกษตร เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงลบต่อปริมาณหนี้สิน ในขณะที่รายจ่ายนอกภาคการเกษตรเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อปริมาณหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร

สุริยะ หาญพิชัย (2563) ศึกษาหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรไทย: สถานภาพความรู้ปัจจุบัน และข้อสังเกตบางประการ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์สาเหตุที่ก่อให้เกิดหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรไทยซึ่งกำหนดระเบียบวิธีการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเอกสารดำเนินการรวบรวมการศึกษาทบทวนข้อมูลแนวคิด ทฤษฎีและวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ทฤษฎีเป็นหลัก รวบรวมจากเอกสารหนังสือ ตำรา รวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกร ซึ่งได้ตีพิมพ์ไว้แล้วจากนั้นนำมาข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์และเสนอผลการศึกษาในเชิงวิเคราะห์โดยมีขั้นตอนเริ่มจากกำหนดประเด็นและวางกรอบในการศึกษาสร้างกรอบข้อมูลให้สอดคล้องและตรงประเด็นกับเป้าหมายศึกษา ข้อมูลทฤษฎีและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงสังเคราะห์และสรุป พบว่า หนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรเป็นภาระผูกพันทางการเงินที่ครัวเรือนเกษตรกรติดค้างอยู่จะต้องใช้คืนให้แก่เจ้าหนี้เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยประกอบกัน ปัจจัยสาเหตุที่ก่อให้เกิดหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกร พอจำแนกได้ดังนี้ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยทางสังคม 3) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ 4) ปัจจัยสภาพภูมิศาสตร์ 5) ปัจจัยทางทัศนคตินิสัยหรือพฤติกรรม 6) ปัจจัยทางลักษณะหนี้สิน 7) ปัจจัยโครงการ นโยบายรัฐ

วรัญญา ไชยทารินทร์ และธัญทิพย์ คฤหโยธิน (2562) ศึกษาสถานการณ์หนี้สินในระบบ และ ปัจจัยที่มีผลต่อหนี้สินในระบบของครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดพะเยาโดยวิธีการเก็บแบบสอบถาม จากลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จำนวนทั้งสิ้น 400 ครัวเรือนตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและแบบจำลองการถดถอยพหุคูณ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ มีอายุในช่วง 40-60 ปีคิดเป็นร้อยละ 82.5 ส่วนเกษตรกรที่มีอายุน้อยกว่า 39 ปีมีเพียง ร้อยละ 8 สำหรับสถานการณ์หนี้สินในระบบของครัวเรือนเกษตรกรจังหวัดพะเยา พบว่าเกษตรกรมีการกู้ยืมเงินจากธนาคารในระบบ คิดเป็นร้อยละ 81 โดยส่วนใหญ่กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรร้อยละ 98 มีอัตราส่วนจำนวนเงินกู้ยืมสูงกว่ารายได้จากการเกษตรถึง 4.5 เท่า และพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อหนี้สินในระบบของครัวเรือนในจังหวัดพะเยาได้แก่

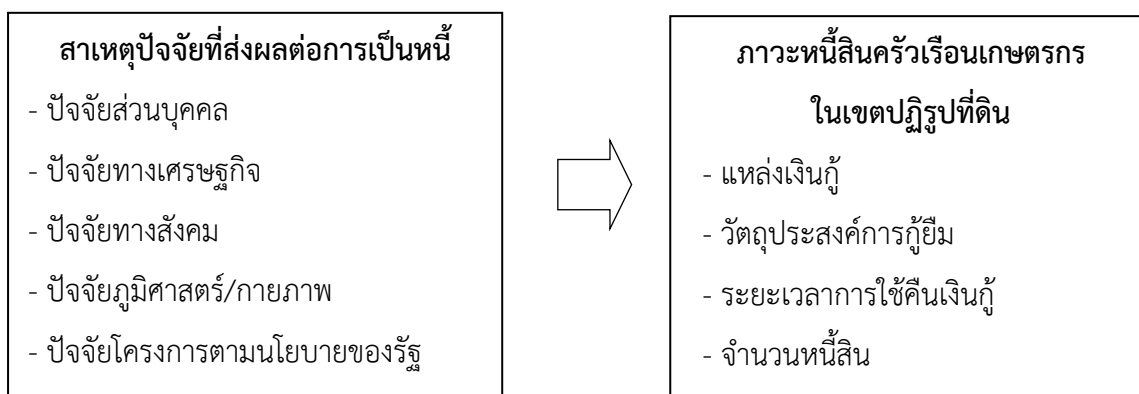
อายุของหัวหน้าครวเรือน จำนวน ผู้พึงพิงในครวเรือนรายได้จากการเกษตร และพื้นที่ถือครองในการเกษตรที่เป็นเจ้าของ

ปัญญ์ปวิณ วรรณคุณรักษ์ (2558) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อย ข้าวและมันสำปะหลังในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีและเพชรบุรีโดยวิธีการเก็บแบบสอบถามจาก กลุ่มเกษตรกรจำนวนทั้งสิ้น 383 ราย และทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยพื้นฐานทางครอบครัวลักษณะการประกอบอาชีพทางการเกษตรหลักและอาชีพเสริมรายได้ทัศนคติต่อเงินและหนี้สินและต่อนโยบายด้านการอุดหนุนราคาพืชผลทางการเกษตรจากรัฐบาล ต่อระดับ หนี้สินครวเรือนภาคเกษตร พบว่ามูลค่าหนี้มีความสัมพันธ์กับจำนวนสมาชิกในครวเรือน สมาชิกในครวเรือนที่มีรายได้มูลค่าหนี้และสถานะการเป็นหนี้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่เพาะปลูกผลผลิตต่อไร่ และการเช่าพื้นที่เพาะปลูก กล่าวคือ เกษตรกรที่เป็นหนี้จะมีมูลค่าหนี้มากขึ้นเมื่อมีจำนวนสมาชิก และจำนวนสมาชิกที่มีรายได้ในครวเรือนมากขึ้น เนื่องจากมีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งหนี้สินเพิ่มขึ้น สำหรับการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ด้านสาเหตุการก่อหนี้พบว่าสาเหตุของการก่อหนี้ที่สำคัญคือ หนี้จากต้นทุนทางการเกษตร หนี้เพื่อการศึกษาบุตรหลาน หนี้เพื่อการเช่าซื้อยานพาหนะ หนี้เพื่อนำ ไปชำระหนี้เดิม หนี้เพื่อการรักษาพยาบาล หนี้เพื่อการซ่อมแซมบ้าน หนี้เพื่อผ่อนซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า และหนี้สินจากการผ่อนชำระเคหสถาน โดยส่งผลต่อสถานการณ์เป็นหนี้จากมากไปน้อยตามลำดับ

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2557) ศึกษาหนี้สินของครวเรือนเกษตรและขนาดของ เงินกู้ที่เหมาะสม วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหนี้สินของเกษตรกรขนาดของเงินกู้ที่เหมาะสมปัจจัยที่กำหนดความสามารถในการชำระหนี้สินของครวเรือนเกษตร และทัศนคติของเกษตรกรต่อการ เป็นหนี้และการพักชำระหนี้ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2550/51 2551/52 2552/53 และ 2553/54 ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดความสามารถในการชำระหนี้สินของครวเรือนเกษตรใช้แบบจำลองโลจิสติก พบว่าตัวแปรที่มีผลต่อการชำระหนี้สินของครวเรือนเกษตร มีทั้งหมด 9 ตัวแปร ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % ได้แก่การนำเงินกู้ไปใช้เมื่อนำเงินกู้ไปใช้ตรงกับวัตถุประสงค์จะมีโอกาสชำระหนี้ได้เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับเกษตรกรที่นำเงินกู้ไปใช้ไม่ตรงวัตถุประสงค์แหล่งเงินกู้ถ้าเกษตรกรกู้เงินจากแหล่งเงินทุนในสถาบันจะมีโอกาสชำระหนี้เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับเกษตรกรที่กู้จากแหล่งเงินทุนนอกสถาบันหลักประกันเงินกู้ ถ้าเกษตรกรกู้โดยใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน จะมีโอกาสชำระหนี้เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับเกษตรกรที่ไม่ใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน แรงงานในครวเรือนเกษตรกร ถ้ามีแรงงานในครวเรือนมากขึ้นโอกาสที่จะชำระหนี้เพิ่มขึ้น ที่ดินเกษตรกรเมื่อเกษตรกรมีที่ดินมากขึ้น จะมีโอกาสชำระหนี้เพิ่มขึ้น ส่วนตัวแปร รายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้สิน และทรัพย์สินหมุนเวียน การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของทั้งสี่ตัวแปรมีโอกาสที่ เกษตรกรจะชำระหนี้ได้และไม่ได้เท่ากัน

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า สาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร ประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านภูมิศาสตร์ และด้านการเข้าร่วมโครงการตามนโยบายของรัฐ ซึ่งส่งผลต่อภาวะหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ประกอบด้วย แหล่งเงินทุน วัตถุประสงค์การกู้ยืม ระยะเวลาในการใช้คืนเงินกู้ และจำนวนหนี้สิน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 – 6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 3

ระเบียบวิธีศึกษา

3.1 รูปแบบการศึกษา

เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative research) ที่มุ่งเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงตัวเลขจากกลุ่มตัวอย่าง และใช้เครื่องมือทางสถิติในการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 พื้นที่ศึกษา ได้แก่ พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จำนวน 18 จังหวัด

3.2.2 ประชากร คือ เกษตรกรที่ได้รับการจัดที่ดินจาก ส.ป.ก. เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก. 4-01) พื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 2.2 ล้านราย

3.2.3 กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา จำนวน 967 ราย จาก 18 จังหวัด ทั่วทุกภูมิภาค

3.2.3.1 ขนาดของตัวอย่าง กำหนดตัวอย่างจาก 18 จังหวัด โดยกำหนดขนาดตัวอย่างจำนวนจังหวัดละ 50 ราย รวมเป็นตัวอย่างทั้งสิ้น 900 ราย โดยการศึกษาเก็บข้อมูลจากเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจำนวน 967 ราย

3.2.3.2 การสุ่มตัวอย่าง โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage random sampling)

1) การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) เพื่อจำแนกจังหวัดที่มีเขตปฏิรูปที่ดิน 72 จังหวัด เป็น 4 กลุ่มรายภาค ประกอบด้วย ภาคเหนือ 17 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 20 จังหวัด ภาคกลาง 20 จังหวัด และภาคใต้ 14 จังหวัด โดยกำหนดจำนวนจังหวัดตัวอย่างในแต่ละภาค แบ่งเป็น ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ จำนวนภาคละ 4 จังหวัด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 6 จังหวัด รวมจังหวัดตัวอย่าง 18 จังหวัด ทั้งนี้ เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ดำเนินการและจำนวนเกษตรกรที่ได้รับการจัดที่ดินมากที่สุดจึงกำหนดจำนวนจังหวัดมากกว่าภาคอื่น

2) การสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Sample Random Sampling) เพื่อเลือกจังหวัดตัวอย่างในแต่ละภาค โดยใช้การจับฉลาก ได้จังหวัดตัวอย่างของแต่ละภาค ดังนี้

ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำปาง และจังหวัดอุทัยธานี
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดเลย
จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดหนองบัวลำภู และจังหวัดอำนาจเจริญ

ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดลพบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี

ภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดชุมพร จังหวัดระนอง จังหวัดสงขลา และจังหวัดสตูล

3) การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อเลือกเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างจากจังหวัดตัวอย่าง จำนวนจังหวัดละ 50 ราย โดยให้เจ้าหน้าที่จังหวัดเป็นผู้สุ่มตัวอย่างเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินตามจำนวนที่กำหนด

ตารางที่ 3 – 1 พื้นที่และกลุ่มตัวอย่างที่ดำเนินการศึกษา

ภาค	จังหวัด	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (ราย)
ภาคเหนือ	จังหวัดเชียงราย	53
	จังหวัดพะเยา	56
	จังหวัดลำปาง	59
	จังหวัดอุทัยธานี	53
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	จังหวัดชัยภูมิ	52
	จังหวัดนครราชสีมา	50
	จังหวัดเลย	52
	จังหวัดสุรินทร์	54
	จังหวัดหนองบัวลำภู	62
	จังหวัดอำนาจเจริญ	59
ภาคกลาง	จังหวัดกาญจนบุรี	53
	จังหวัดชัยนาท	58
	จังหวัดลพบุรี	50
	จังหวัดสุพรรณบุรี	47
ภาคใต้	จังหวัดชุมพร	62
	จังหวัดระนอง	47
	จังหวัดสงขลา	50
	จังหวัดสตูล	51
รวมทั้งสิ้น	18	967

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ด้วยการสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) โดยข้อคำถามส่วนใหญ่เป็นคำถามปลายเปิด (Closed-ended questions) และบางส่วนเป็นข้อคำถามปลายเปิด (Open-ended questions) ประกอบด้วยข้อคำถาม 7 ส่วน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

ตอนที่ 2 ข้อมูลการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินของครัวเรือนเกษตรกร

ตอนที่ 3 ข้อมูลรายรับ - รายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกร

ตอนที่ 4 ข้อมูลหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร

ตอนที่ 5 ข้อมูลเงินออมของครัวเรือนเกษตรกร

ตอนที่ 6 ข้อมูลภาวะสังคมของครัวเรือนเกษตรกร

ตอนที่ 7 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ประมวลผลข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าฐานนิยม (Mode) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD: Standard deviation) ร่วมกับสถิติอ้างอิงเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาภาวะหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ปี พ.ศ. 2565 ประกอบด้วยเนื้อหา 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกษตรกร ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน ข้อมูลด้านสังคม ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ และข้อมูลด้านการเข้าร่วมโครงการตามนโยบายของรัฐ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านหนี้สินครัวเรือน ได้แก่ แหล่งเงินกู้ วัตถุประสงค์การกู้ยืม จำนวนหนี้สิน และการชำระหนี้เงินกู้

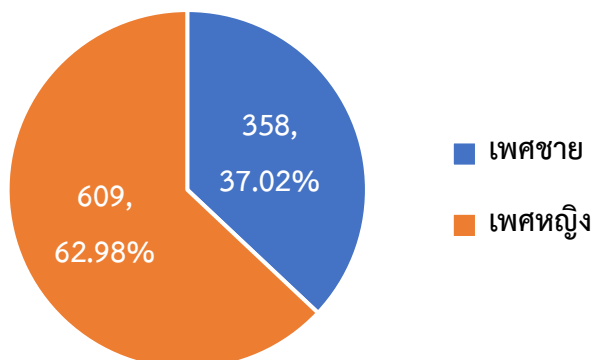
ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกษตรกร

4.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

4.1.1 เพศ จากการศึกษา พบว่า จากเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 967 ราย ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 609 ราย คิดเป็นร้อยละ 62.98 และเป็นเพศชาย จำนวน 358 ราย คิดเป็นร้อยละ 37.02 เมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่า สัดส่วนเกษตรกรเพศหญิงมากกว่าเพศชายในทั้งหมด 4 ภาค

ตารางที่ 4 – 1 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามเพศ

ภาค	เพศหญิง		เพศชาย		รวมทั้งสิ้น (ราย)
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	
เหนือ (4 จังหวัด)	120	12.41	101	10.44	221
ตะวันออกเฉียงเหนือ (6 จังหวัด)	224	23.16	105	10.86	329
กลาง (4 จังหวัด)	138	14.27	69	7.14	207
ใต้ (4 จังหวัด)	127	13.13	83	8.58	210
รวมทั้งสิ้น (ราย)	609	62.98	358	37.02	967

ภาพที่ 4 – 1 ร้อยละเกษตรกรจำแนกตามเพศ

4.1.2 อายุ จากการศึกษา พบว่า เกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 56.13 ปี โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 51 – 60 ปี จำนวน 371 ราย คิดเป็นร้อยละ 38.37 รองลงมาอยู่ในช่วง 61 – 70 ปี และช่วง 41 – 50 ปี จำนวน 244 และ 202 ราย คิดเป็นร้อยละ 25.23 และ 20.89 ตามลำดับ ทั้งนี้ เกษตรกรในภาคเหนือมีอายุเฉลี่ยสูงสุด คือ 60.62 ปี รองลงมาคือ ภาคกลาง 56.77 ปี ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ

ตารางที่ 4 – 2 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามช่วงอายุ

ช่วงอายุ	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม (ราย)
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	
ต่ำกว่า 20 ปี	0	0.00	0	0.00	0	0.00	1	0.48	1
21 – 30 ปี	1	0.45	1	0.3	4	1.93	5	2.38	11
31 – 40 ปี	9	4.07	23	6.99	19	9.18	20	9.52	71
41 – 50 ปี	20	9.05	86	26.14	47	22.71	49	23.33	202
51 – 60 ปี	100	45.25	135	41.03	74	35.75	62	29.52	371
61 – 70 ปี	73	33.03	70	21.28	52	25.12	49	23.33	244
71 ปีขึ้นไป	18	8.14	14	4.26	11	5.31	24	11.43	67
รวม (ราย)	221	100.00	329	100.00	207	100.00	210	100.00	967
เฉลี่ย (ปี)	60.62		54.75		56.77		55.95		56.13

4.1.3 ระดับการศึกษา จากการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา จำนวน 640 ราย คิดเป็นร้อยละ 66.18 รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. และมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 134 และ 95 ราย คิดเป็นร้อยละ 13.86 และ 9.82 ตามลำดับ

ตารางที่ 4 – 3 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม (ราย)
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	
ประถมศึกษา	157	71.04	219	66.57	120	57.97	144	68.57	640
มัธยมศึกษาตอนต้น	15	6.79	37	11.25	23	11.11	20	9.52	95
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	23	10.41	50	15.20	32	15.46	29	13.81	134
อนุปริญญา/ปวส.	7	3.71	5	1.52	8	3.86	4	1.90	24

ระดับการศึกษา	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม (ราย)
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	
ปริญญาตรี	7	3.71	10	3.04	15	7.25	4	1.90	36
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0.00	1	0.30	0	0.00	0	0.00	1
ไม่ได้เรียนหนังสือ	12	5.43	7	2.13	9	4.35	9	4.29	37
รวม (ราย)	221	100.00	329	100.00	207	100.00	210	100.00	967

4.1.4 สมาชิกในครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน 219 ราย คิดเป็นร้อยละ 22.65 มีสมาชิกในครัวเรือน 3 ราย รวมตนเอง รองลงมา จำนวน 218 ราย คิดเป็นร้อยละ 22.54 มีสมาชิกในครัวเรือน 4 ราย รวมตนเอง เมื่อวิเคราะห์รายภาค พบว่า กลุ่มตัวอย่างภาคกลางและภาคใต้ส่วนใหญ่ มีสมาชิกครัวเรือน 4 ราย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสมาชิกครัวเรือน 3 ราย ในขณะที่ภาคเหนือส่วนใหญ่ มีสมาชิกครัวเรือน 2 ราย ซึ่งน้อยกว่าค่าส่วนใหญ่ของประเทศ

ตารางที่ 4 – 4 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามจำนวนสมาชิกครัวเรือน

จำนวนสมาชิกครัวเรือน	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม (ราย)
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	
1 คน	17	7.69	12	3.65	15	7.25	4	1.90	48
2 คน	64	28.96	53	16.11	37	17.87	45	21.42	199
3 คน	52	23.53	80	24.32	45	21.74	42	20.00	219
4 คน	46	20.81	70	21.28	46	22.22	56	26.67	218
5 คน	25	11.31	61	18.54	36	17.39	27	12.86	149
6 คน	8	3.62	34	10.33	19	9.18	16	7.62	77
7 – 11 คน	9	4.07	19	5.78	9	4.35	20	9.52	57
รวม (ราย)	221	100	329	100	207	100	210	100	967
ฐานนิยม (Mode)	2		3		4		4		3

4.1.5 จำนวนแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน 457 ราย คิดเป็นร้อยละ 47.26 มีจำนวนแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือน 2 ราย ซึ่งเป็นจำนวนที่สอดคล้องกันทั้งในระดับประเทศและรายภาค รองลงมาจำนวน 197 และ 182 ราย คิดเป็นร้อยละ 20.37 และ 18.82 ตามลำดับ มีจำนวนแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือน 3 ราย และ 1 ราย ตามลำดับ

ตารางที่ 4 – 5 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามจำนวนแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือน

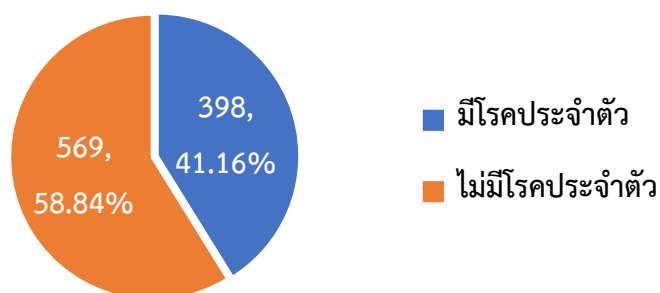
จำนวนแรงงาน ภาคการเกษตร	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม (ราย)
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	
1 คน	49	22.17	57	17.33	40	19.32	36	17.14	182
2 คน	109	49.32	156	47.42	98	47.34	94	44.76	457
3 คน	37	16.74	63	19.15	46	22.22	51	24.29	197
4 คน	22	9.95	45	13.68	19	9.18	17	8.10	103
5 คน	4	1.81	4	1.22	2	0.97	8	3.81	18
6 – 7 คน	0	0	4	1.22	2	0.97	4	1.90	10
รวม (ราย)	221	100.00	329	100.00	207	100.00	210	100.00	967
ฐานนิยม (Mode)	2		2		2		2		2

4.1.6 ประสิทธิภาพการทำเกษตร จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีประสิทธิภาพการทำเกษตร 31 – 40 ปี จำนวน 244 ราย คิดเป็นร้อยละ 25.23 รองลงมา มีประสิทธิภาพ 21 – 30 ปี และ 11 – 20 ปี จำนวน 222 และ 213 ราย คิดเป็นร้อยละ 22.96 และ 22.03 ตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างมีประสิทธิภาพการทำเกษตรเฉลี่ย 28.94 ปี ผู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด จำนวน 81 ปี น้อยที่สุดไม่ถึงปี หรือเป็นผู้เริ่มต้นอาชีพเกษตรกร เมื่อพิจารณาจากพบว่า กลุ่มตัวอย่างในภาคเหนือมีประสิทธิภาพการทำเกษตรเฉลี่ยสูงสุด คือ 30.16 ปี สำหรับภาคอื่น มีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงระดับประเทศ คือประมาณ 28 ปี

ตารางที่ 4 – 6 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามจำนวนประสิทธิภาพการทำเกษตร

ประสิทธิภาพ การทำเกษตร (ปี)	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม (ราย)
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	
ต่ำกว่า 10 ปี	29	13.12	39	11.85	38	18.36	28	13.33	134
11 – 20 ปี	41	18.55	77	23.40	43	20.77	52	24.76	213
21 – 30 ปี	48	21.72	79	24.01	39	18.84	56	26.67	222
31 – 40 ปี	57	25.79	93	28.27	56	27.05	38	18.10	244
41 – 50 ปี	42	19.00	34	10.33	22	10.63	28	13.33	126
51 ปี ขึ้นไป	4	1.81	7	2.13	9	4.35	8	3.81	28
รวม (ราย)	221	100.00	329	100.00	207	100.00	210	100.00	967
ค่าเฉลี่ย	30.16		28.78		28.21		28.63		28.94

4.1.6 การมีปัญหาสุขภาพและโรคประจำตัว จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 398 ราย คิดเป็นร้อยละ 41.16 มีปัญหาสุขภาพและโรคประจำตัว โดยผู้ที่มีโรคประจำตัว ส่วนใหญ่เป็นโรคความดันโลหิต โรคเบาหวาน และโรคไขมัน จำนวน 198 ราย 110 ราย และ 101 ราย คิดเป็นร้อยละ 50.13 ร้อยละ 27.82 และ 25.56 ตามลำดับ

ภาพที่ 4 - 2 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามการมีโรคประจำตัว

4.2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

4.2.1 ขนาดการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน 360 ราย คิดเป็นร้อยละ 37.23 มีขนาดการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ รองลงมา ได้แก่ เกษตรกรจำนวน 260 ราย และ 153 ราย คิดเป็นร้อยละ 26.89 และร้อยละ 15.82 ซึ่งมีขนาดการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน 11 – 20 ไร่ และ 21 – 30 ไร่ ตามลำดับ ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างทั่วประเทศมีขนาดการถือครองที่ดินโดยเฉลี่ย 19.91 ไร่ โดยภาคกลางมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 24.47 ไร่ รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 24.04 ไร่ และภาคใต้ต่ำสุด คือ 11.28 ไร่

ตารางที่ 4 – 7 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามขนาดการถือครองที่ดิน ส.ป.ก.

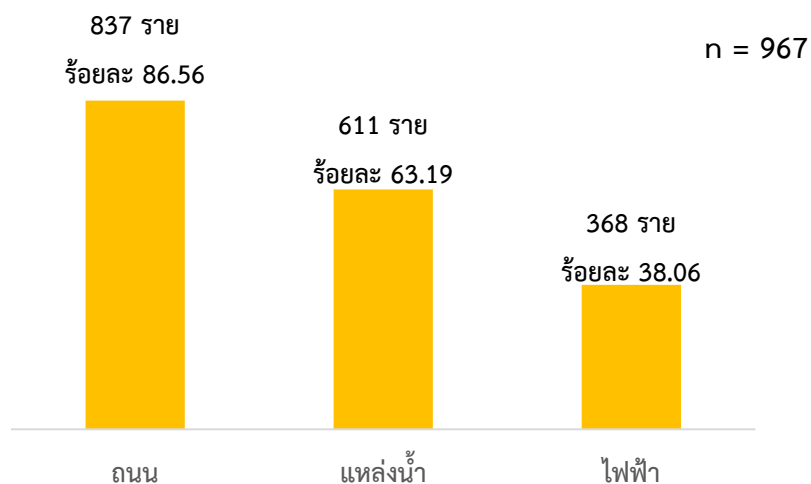
ขนาดการถือครองที่ดิน ส.ป.ก.	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ไม่เกิน 10 ไร่	360	37.23
11 – 20 ไร่	260	26.89
21 – 30 ไร่	153	15.82
31 – 40 ไร่	80	8.27
41 – 50 ไร่	50	5.17
51 ไร่ขึ้นไป	64	6.62
รวมจำนวน (ราย)	967	100.00
ค่าเฉลี่ยทั่วประเทศ = 19.91 ไร่ (ภาคเหนือ 17.72 ไร่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 24.04 ไร่ ภาคกลาง 24.47 ไร่ และภาคใต้ 11.28 ไร่)		

4.2.2 การถือครองที่ดินนอกเขตปฏิรูปที่ดิน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 258 คน คิดเป็นร้อยละ 26.65 มีการถือครองที่ดินนอกเขตปฏิรูปที่ดิน โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีการถือครองที่ดินนอกเขตปฏิรูปที่ดิน จำนวน 139 ราย คิดเป็นร้อยละ 53.88 มีการถือครองที่ดินนอกเขตปฏิรูปที่ดินขนาดไม่เกิน 10 ไร่ ทั้งนี้ การถือครองที่ดินนอกเขตปฏิรูปที่ดินนั้น เอกสารสิทธิของเกษตรกรส่วนใหญ่ ได้แก่ โฉนด จำนวน 151 ราย คิดเป็นร้อยละ 58.53 ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างทั่วประเทศมีขนาดการถือครองที่ดินโดยเฉลี่ย 14.02 ไร่ โดยภาคกลางมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 20.70 ไร่ รองลงมาคือภาคใต้ 15.81 ไร่ และภาคเหนือมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ 9.55 ไร่

ตารางที่ 4 – 8 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามขนาดการถือครองที่ดินนอกเขต ส.ป.ก.

การถือครองที่ดินนอกเขต ส.ป.ก.	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เกิน 10 ไร่	139	53.88
11 – 20 ไร่	67	25.97
21 – 30 ไร่	33	12.79
31 – 40 ไร่	9	3.49
41 – 50 ไร่	3	1.16
51 ไร่ขึ้นไป	7	2.71
รวมจำนวน (ราย)	258	100.00
ค่าเฉลี่ยทั่วประเทศ = 14.02 ไร่ (ภาคเหนือ 9.55 ไร่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 14.39 ไร่ ภาคกลาง 20.70 ไร่ และภาคใต้ 15.81 ไร่)		

4.2.3 ระบบสาธารณูปโภคในแปลงเกษตร การศึกษารั้วนี้ศึกษาการมีอยู่ของระบบสาธารณูปโภคในแปลงของเกษตรกร ได้แก่ สาธารณูปโภคด้านแหล่งน้ำ ถนน และไฟฟ้า ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จำนวน 837 ราย คิดเป็นร้อยละ 86.56 มีสาธารณูปโภคด้านถนนเข้าแปลงเกษตรและสามารถใช้งานได้ ในขณะที่สาธารณูปโภคด้านแหล่งน้ำ เกษตรกรจำนวน 611 ราย คิดเป็น ร้อยละ 63.19 มีแหล่งน้ำในแปลง และเกษตรกรจำนวน 386 ราย คิดเป็นร้อยละ 38.06 มีไฟฟ้าเข้าแปลงเกษตรกรรม

ภาพที่ 4 – 3 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่มีระบบสาธารณูปโภคในแปลงเกษตรกรรม

4.2.3 ข้อมูลผลผลิตทางการเกษตร จากการศึกษา พบว่า พืชหลักในเขตปฏิรูปที่ดิน ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปาล์มน้ำมัน ทูเรียน และลำไย ดังนี้

ข้าว จากกลุ่มตัวอย่าง 967 ราย มีเกษตรกรผู้ปลูกข้าว จำนวน 401 ราย คิดเป็นร้อยละ 46.47 โดยมีเนื้อที่ปลูกข้าว รวม 4,450.46 ไร่ คิดเป็นเนื้อที่ปลูกข้าวเฉลี่ย 11.10 ไร่ต่อครัวเรือน

มันสำปะหลัง จากกลุ่มตัวอย่าง 967 ราย มีเกษตรกรผู้ปลูกข้าว จำนวน 229 ราย คิดเป็นร้อยละ 23.68 โดยมีเนื้อที่ปลูกมันสำปะหลัง รวม 3,616.50 ไร่ คิดเป็นเนื้อที่ปลูกมันสำปะหลังเฉลี่ย 15.79 ไร่ต่อครัวเรือน

อ้อย จากกลุ่มตัวอย่าง 967 ราย มีเกษตรกรผู้ปลูกอ้อย จำนวน 176 ราย คิดเป็นร้อยละ 18.20 โดยมีเนื้อที่ปลูกอ้อย รวม 2,691.07 ไร่ คิดเป็นเนื้อที่ปลูกอ้อยเฉลี่ย 15.29 ไร่ต่อครัวเรือน

ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จากกลุ่มตัวอย่าง 967 ราย มีเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จำนวน 103 ราย คิดเป็นร้อยละ 10.65 โดยมีเนื้อที่ปลูกมันสำปะหลัง รวม 1,596.01 ไร่ คิดเป็นเนื้อที่ปลูกมันสำปะหลังเฉลี่ย 15.50 ไร่ต่อครัวเรือน

ยางพารา จากกลุ่มตัวอย่าง 967 ราย มีเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา จำนวน 221 ราย คิดเป็นร้อยละ 22.85 โดยมีเนื้อที่ปลูกยางพารา รวม 2,513.74 ไร่ คิดเป็นเนื้อที่ปลูกยางพาราเฉลี่ย 11.37 ไร่ต่อครัวเรือน

ปาล์มน้ำมัน จากกลุ่มตัวอย่าง 967 ราย มีเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมัน จำนวน 76 ราย คิดเป็นร้อยละ 7.86 โดยมีเนื้อที่ปลูกปาล์มน้ำมัน รวม 783.98 ไร่ คิดเป็นเนื้อที่ปลูกปาล์มน้ำมันเฉลี่ย 10.32 ไร่ต่อครัวเรือน

ทุเรียน จากกลุ่มตัวอย่าง 967 ราย มีเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จำนวน 38 ราย คิดเป็นร้อยละ 3.93 โดยมีเนื้อที่ปลูกทุเรียน รวม 233.75 ไร่ คิดเป็นเนื้อที่ปลูกทุเรียนเฉลี่ย 6.15 ไร่ต่อครัวเรือน

ลำไย จากกลุ่มตัวอย่าง 967 ราย มีเกษตรกรผู้ปลูกลำไย จำนวน 22 ราย คิดเป็นร้อยละ 2.28 โดยมีเนื้อที่ปลูกลำไย รวม 108.33 ไร่ คิดเป็นเนื้อที่ปลูกลำไยเฉลี่ย 4.92 ไร่ต่อครัวเรือน

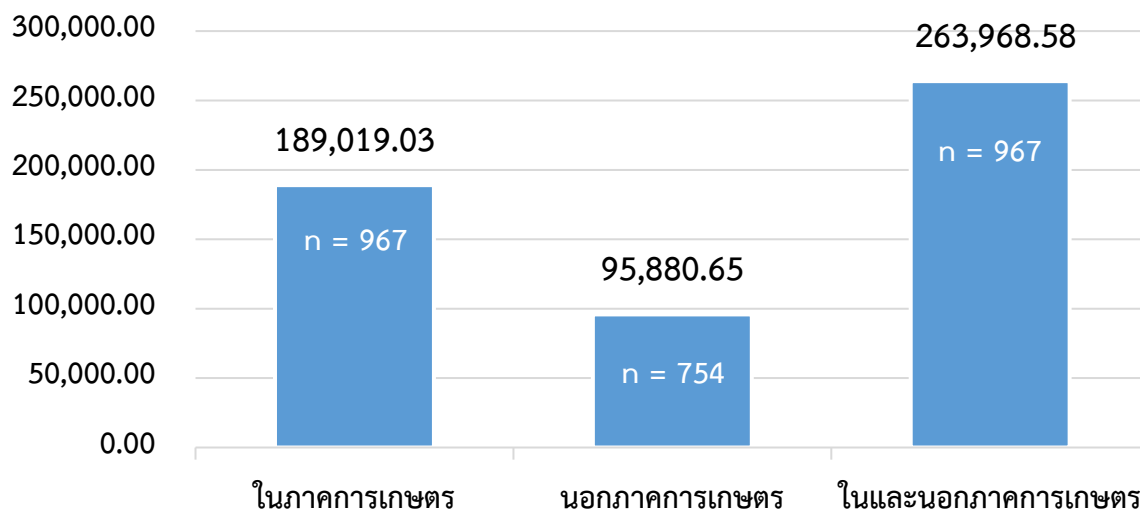
ตารางที่ 4 – 9 จำนวนเกษตรกรและพื้นที่ปลูกผลผลิตทางการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน จำแนกรายภาค

ผลผลิตทางการเกษตร	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		ภาคใต้		ทั่วประเทศ	
	ราย	ไร่	ราย	ไร่	ราย	ไร่	ราย	ไร่	ราย	ไร่
ข้าว	107	951.40	226	2,881.71	68	617.36	-	-	401	4,450.46
มันสำปะหลัง	45	695.92	114	1,940.22	70	979.94	-	-	229	3,616.11
อ้อย	11	319	74	815.32	90	1,556	1	0.75	176	2,691.07
ยางพารา	39	349.76	63	1,089.75	0	0.00	119	1,074.23	103	2,513.73
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	60	924.96	1	10	42	661.05	0	0.00	221	1,596.01
ปาล์มน้ำมัน	2	12	4	27.5	1	15	69	729.48	76	783.98
ทุเรียน	-	-	-	-	-	-	38	233.75	38	233.75
ลำไย	21	103.33	1	5	-	-	-	-	22	108.33

หมายเหตุ: เกษตรกร 1 รายปลูกได้มากกว่า 1 ชนิด

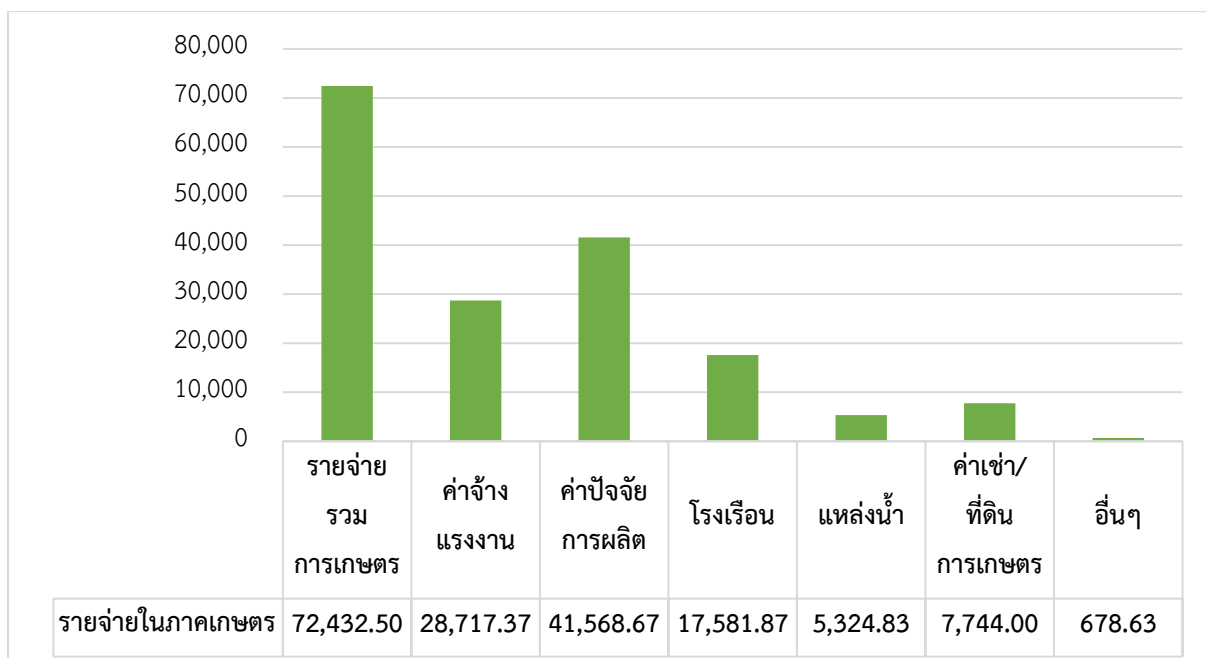
4.2.4 ปัญหาในด้านการทำเกษตร จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จำนวน 685 คน คิดเป็นร้อยละ 70.84 ประสบปัญหาในด้านการทำเกษตร ทั้งนี้ พบว่า เกษตรกรจำนวน 350 ราย คิดเป็นร้อยละ 51.09 มีปัญหาในด้านต้นทุนการผลิตสูง รองลงมา ได้แก่ ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ และปัญหาขาดแคลนเงินทุน จำนวน 262 ราย และ 209 ราย คิดเป็นร้อยละ 38.25 และร้อยละ 30.51 ตามลำดับ

4.2.5 ข้อมูลรายรับ รายจ่าย และเงินออมของครัวเรือนเกษตรกร จากการศึกษา พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้เงินสดทางการเกษตรเฉลี่ย 189,019.03 บาทต่อปี โดยมีเกษตรกรจำนวน 754 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 77.97 มีการประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรเพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้ครัวเรือน โดยมีรายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 95,880.65 บาทต่อปี และเมื่อพิจารณาถึงรายได้รวมทั้งในและนอกภาคการเกษตรโดยเฉลี่ย 263,968.58 บาทต่อปี

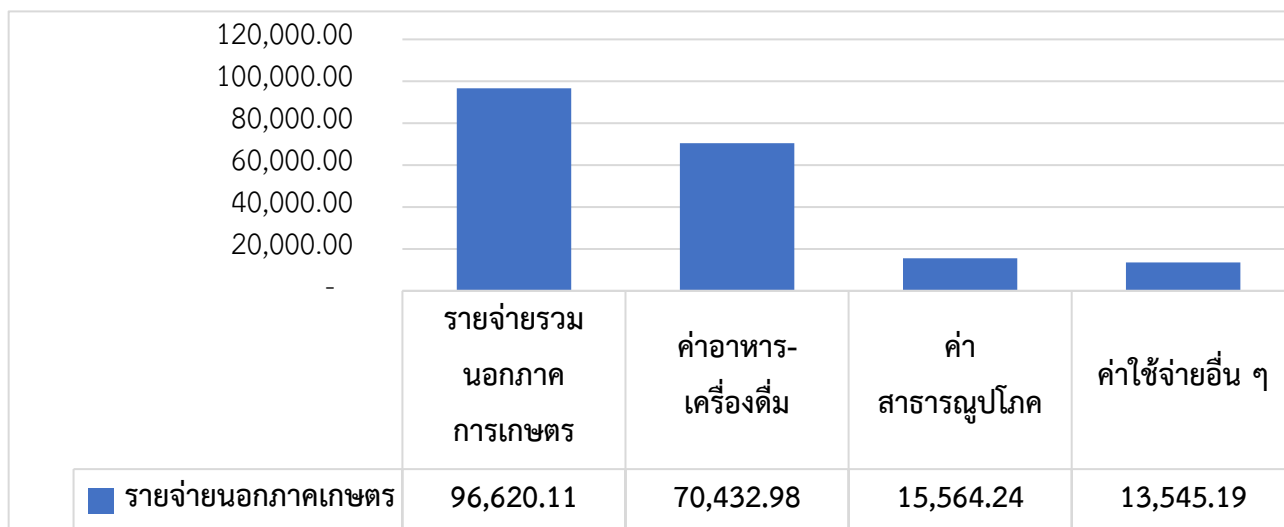
ภาพที่ 4 – 4 รายได้เงินสดเฉลี่ย จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้ (บาท/ปี)

ด้านรายจ่ายในภาคการเกษตร พบว่า คราวเรือนเกษตรกรมีรายจ่ายเฉลี่ย 72,432.50 บาทต่อปี โดยมีค่าจ้างแรงงานเกษตรกรเฉลี่ย 28,717.37 บาทต่อปี ค่าปัจจัยการผลิตเฉลี่ย 41,568.67 บาทต่อปี ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับโรงเรือน/เครื่องจักรกล-อุปกรณ์ทางการเกษตรเฉลี่ย 17,581.87 บาทต่อปี ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับแหล่งน้ำ (ขุดลอกบ่อ-สระ ทำคันกั้นน้ำ ฯลฯ) เฉลี่ย 5,324.83 บาทต่อปี ค่าเช่า/ค่าซื้อที่ดินเกษตรกรเฉลี่ย 7,744 บาทต่อปี และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เฉลี่ย 678.63 บาทต่อปี

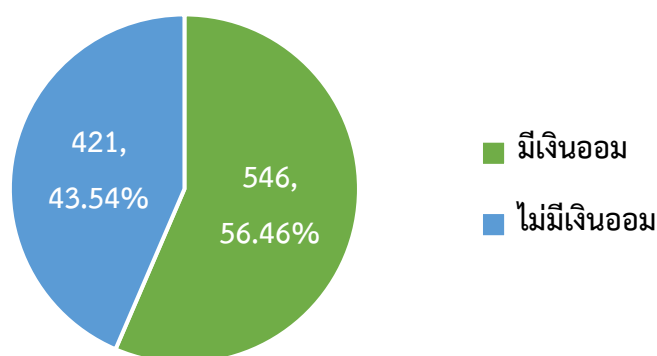
ภาพที่ 4 – 5 รายจ่ายในภาคการเกษตร

ด้านรายจ่ายนอกภาคเกษตรเฉลี่ย 96,720.13 บาทต่อปี ประกอบด้วย ค่าอาหาร - เครื่องดื่มเฉลี่ย 70,432.98 บาทต่อปี ค่าสาธารณูปโภคเฉลี่ย 15,564.24 บาทต่อปี และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เฉลี่ย 13,545.19 บาทต่อปี

ภาพที่ 4 – 6 รายจ่ายนอกภาคการเกษตร

ด้านเงินออมของครัวเรือน จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 967 ราย พบว่า มีกลุ่มตัวอย่างที่มีเงินออมจำนวน 546 ราย คิดเป็นร้อยละ 56.46 โดยมีการออมในครัวเรือน (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2565) เฉลี่ย 172,006.98 บาท และในรอบปีที่ผ่านมา มีการออมเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 29,426.36 บาท และวิธีการออมเงินส่วนใหญ่ ได้แก่ การฝากธนาคาร คิดเป็นร้อยละ 36.78 การฝากกลุ่มออมทรัพย์ คิดเป็นร้อยละ 9.61 และการทำประกัน ธ.ก.ส. คิดเป็นร้อยละ 8.47

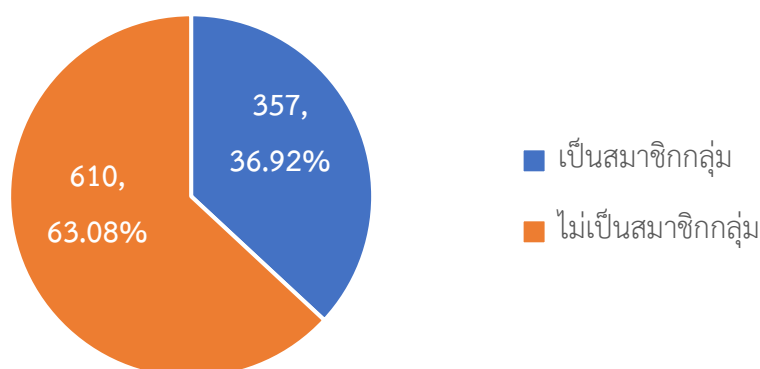

ภาพที่ 4 – 7 เงินออมในครัวเรือนเกษตร

4.3 ข้อมูลด้านสังคม

4.3.1 การเป็นสมาชิกกลุ่ม สหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 967 ราย พบว่า ครัวเรือนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 357 คน คิดเป็นร้อยละ 36.92 เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม และเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน หรือสหกรณ์การเกษตร เพื่อประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และ

ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างอำนาจในการต่อรองในห่วงโซ่อุปทาน และเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน 829 ราย คิดเป็นร้อยละ 85.73 มีส่วนร่วมทำกิจกรรมชุมชนและท้องถิ่นอยู่เสมอ

ภาพที่ 4 – 8 การเป็นสมาชิกกลุ่ม สหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน

4.4 ข้อมูลด้านกายภาพ

4.4.1 คุณภาพดินในแปลงเกษตร จากการศึกษาพบว่า สภาพดินที่ใช้ในการทำเกษตรในแปลงเกษตรของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นดินที่มีสภาพดี คิดเป็นร้อยละ 72.02 และอีกกลุ่มตัวอย่างที่มีสภาพดินไม่ดี พบว่า ส่วนใหญ่มีปัญหาแปลงเกษตรมีสภาพดินมีหินปน ดินไม่อุ้มน้ำ คิดเป็นร้อยละ 29.26 และ 25.19 ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่แก้ไขด้วยการปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด คิดเป็นร้อยละ 53.33 และแก้ไขด้วยการปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยเคมีร่วมด้วย คิดเป็นร้อยละ 23.33 และมีกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คิดเป็นร้อยละ 40.74

4.5 ข้อมูลการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ และการเข้าร่วมโครงการของรัฐ

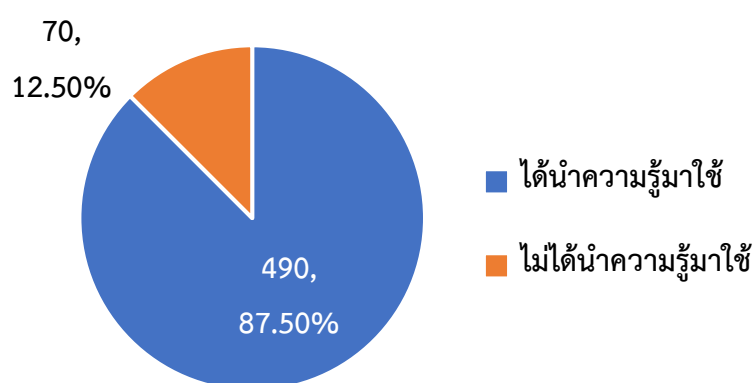
4.5.1 การได้รับการส่งเสริมและพัฒนาจาก ส.ป.ก. และหน่วยงานอื่น จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 560 ราย คิดเป็นร้อยละ 57.91 เคยได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการส่งเสริมจาก ส.ป.ก. เท่านั้น จำนวน 297 ราย ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานอื่น จำนวน 72 ราย และมีเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 191 ราย ที่เคยได้รับการสนับสนุนทั้งจาก ส.ป.ก. และหน่วยงานอื่น ทั้งนี้ การส่งเสริมที่ได้รับ ได้แก่ การส่งเสริมการรวมกลุ่ม การสนับสนุนปัจจัย การส่งเสริมด้านมาตรฐาน และส่งเสริมด้านการตลาด และการอบรมพัฒนาอาชีพ องค์กรความรู้ และเทคโนโลยีการเกษตร ดังนี้

ตารางที่ 4 – 10 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามประเภทการส่งเสริมและพัฒนาที่ได้รับ

n = 560

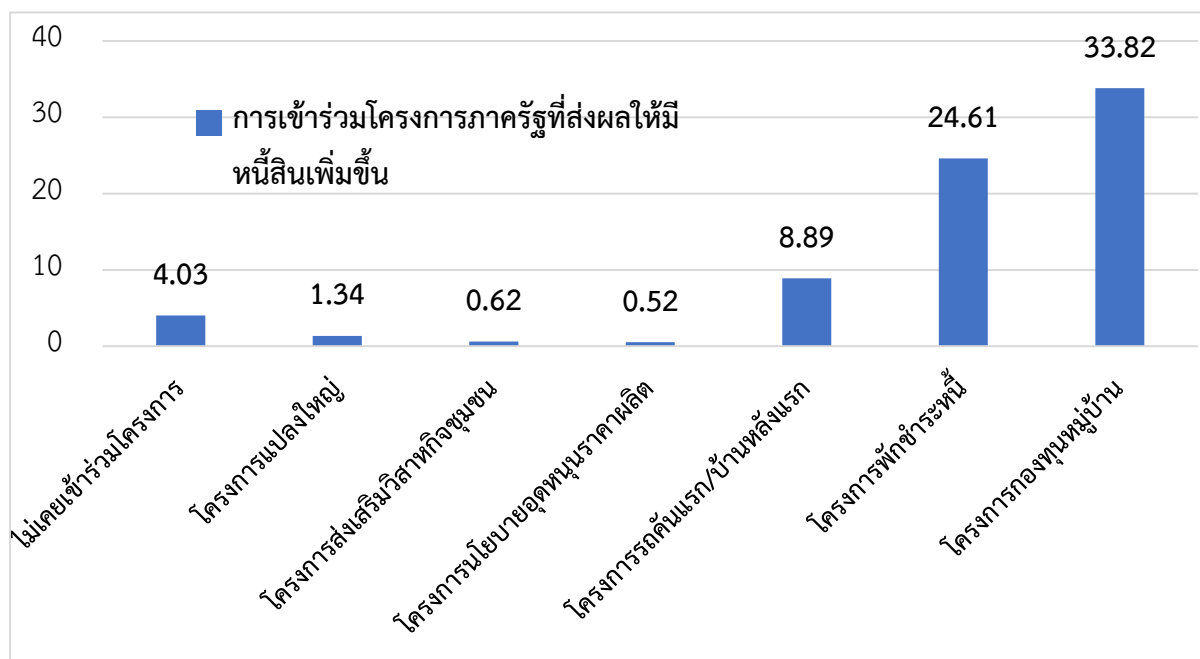
การส่งเสริมและพัฒนา	ส.ป.ก.		หน่วยงานอื่น		รวม	
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ
การส่งเสริมการรวมกลุ่ม	171	30.5	56	10	227	40.5
การสนับสนุนปัจจัยการผลิต	338	60.4	128	22.9	466	83.21
การส่งเสริมด้านมาตรฐานการผลิต/มาตรฐานสินค้า	55	9.82	23	4.11	78	13.9
การส่งเสริมด้านการตลาด	55	9.82	21	3.75	76	13.6
การอบรมพัฒนาอาชีพ องค์กรความรู้ และเทคโนโลยีการเกษตร	341	60.89	204	36.42	545	97.32
อื่น ๆ เช่น การพัฒนาอาชีพอื่นนอกภาคการเกษตร, ด้านการลงทุน เป็นต้น	7	1.25	1	0.18	8	1.43

4.5.2 การนำความรู้มาใช้ จากกลุ่มตัวอย่างที่เคยได้รับการส่งเสริมและพัฒนาหน่วยงานต่าง ๆ จำนวน 560 ราย พบว่ามีกลุ่มตัวอย่างที่นำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ จำนวน 490 ราย คิดเป็นร้อยละ 87.5 โดยความรู้ที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นำไปปรับใช้ ได้แก่ การทำปุ๋ยหมัก/ปุ๋ยคอก/หรือไบโอชาร์เพื่อนำไปใช้ในแปลงเกษตร จำนวน 337 ราย คิดเป็นร้อยละ 60.18 อย่างไรก็ตาม ยังมีกลุ่มตัวอย่างอีกกว่าร้อยละ 12.50 ที่ไม่ได้นำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ เนื่องจากไม่มีเวลา และความรู้ที่ได้ไม่สามารถนำมาปรับใช้ในแปลงเกษตรของตนได้ เป็นต้น

ภาพที่ 4 – 9 การนำความรู้มาใช้

4.5.3 การเข้าร่วมโครงการของรัฐ จากการศึกษาด้านการเข้าร่วมโครงการภาครัฐที่ส่งผลให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้น พบว่า โครงการที่มีเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมมากที่สุด ได้แก่ โครงการกองทุนหมู่บ้าน โดยมีเกษตรกรที่เข้าร่วมคิดเป็น ร้อยละ 33.82 ของกลุ่มตัวอย่าง รองลงมา ได้แก่ โครงการพักชำระหนี้ ซึ่งมีเกษตรกรที่เข้าร่วมคิดเป็น ร้อยละ 24.61

ภาพที่ 4 - 10 ร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามการเข้าร่วมโครงการของรัฐที่ส่งผลต่อการมีหนี้สิน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร

4.6 จำนวนหนี้สินคงเหลือ การศึกษาพบว่า จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 967 ราย พบว่า มีกลุ่มตัวอย่างที่มีหนี้สินครัวเรือน จำนวน 744 ราย โดยคิดเป็นร้อยละ 76.94 ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่มีหนี้สิน มีจำนวนหนี้สินรวมคงเหลือ (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2565) เฉลี่ยอยู่ที่ 283,081.48 บาท โดยมีหนี้สินรวมน้อยที่สุด 3,000 บาท มีหนี้สินคงเหลือรวมมากที่สุด 3,150,000 บาท เมื่อพิจารณารายภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีหนี้สินคงเหลือเฉลี่ยสูงสุด 312,103.60 บาท รองลงมา ได้แก่ ภาคกลาง และภาคเหนือ เฉลี่ย 292,121.76 และ 267,177.85 บาท ตามลำดับ และภาคใต้มีหนี้สินคงเหลือเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 231,299.71 บาท

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์ของการใช้เงิน ซึ่งบางแห่งเป็นเงินกู้เพื่อใช้ในภาคเกษตร และเงินกู้เพื่อใช้นอกภาคเกษตร พบว่า หนี้สินคงเหลือในภาคการเกษตร เฉลี่ยที่ 249,616.94 บาท โดยภาคที่มีหนี้สินคงเหลือในภาคการเกษตรเฉลี่ยสูงสุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง เฉลี่ยที่ 257,752.31 และ 250,523.28 บาท ตามลำดับ สำหรับหนี้สินคงเหลือนอกภาคการเกษตร เฉลี่ยที่ 195,148.85 บาท โดยภาคที่มีหนี้สินคงเหลือนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยสูงสุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ เฉลี่ยที่ 216,247.48 และ 186,943.55 บาท ตามลำดับ

ในด้านการชำระหนี้ในรอบปีที่ผ่านมา พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 696 ราย คิดเป็นร้อยละ 93.05 มีการชำระหนี้ในรอบปีที่ผ่านมา โดยมีการชำระหนี้เฉลี่ย 50,396.67 บาท โดยภาคเหนือมีการชำระหนี้เฉลี่ยสูงสุด คือ 66,202.50 บาท และภาคใต้มีการชำระหนี้เฉลี่ยน้อยสุด คือ 42,418.65 บาท

ตารางที่ 4 – 11 จำนวนและร้อยละเกษตรกรที่มีหนี้สินคงเหลือ จำแนกรายภาค

หนี้สินคงเหลือ (ราย)	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม	
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ
ไม่มีหนี้สิน	72	32.58	60	18.24	19	9.18	72	34.29	223	23.06
มีหนี้สิน	149	67.42	269	81.76	188	90.82	138	65.71	744	76.94
รวม	221	100.00	329	100.00	207	100.00	210	100.00	967	100.00
ค่าเฉลี่ย	267,177.85		312,103.60		292,121.76		231,299.71		283,081.48	
ค่าต่ำสุด	3,000		5,000		4,000		5,000		3,000	
ค่าสูงสุด	2,300,000		3,150,000		2,295,000		2,610,000		3,150,000	

ตารางที่ 4 – 12 จำนวนและร้อยละเกษตรกรที่มีหนี้สินคงเหลือในภาคการเกษตร จำแนกรายภาค

หนี้สินคงเหลือ ในภาค การเกษตร	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม	
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ
ไม่มีหนี้สิน	101	45.70	113	34.35	33	15.94	115	54.76	362	37.44
มีหนี้สิน	120	54.30	216	65.65	174	84.06	95	45.24	605	62.56
รวม	221	100.00	329	100.00	207	100.00	210	100.00	967	100.00
ค่าเฉลี่ย	233,575		257,752.31		250,523.28		249,723.16		249,616.94	
ค่าต่ำสุด	3,000		5,000		4,000		5,000		3,000	
ค่าสูงสุด	1,300,000		1,620,000		1,550,000		2,610,000		2,610,000	

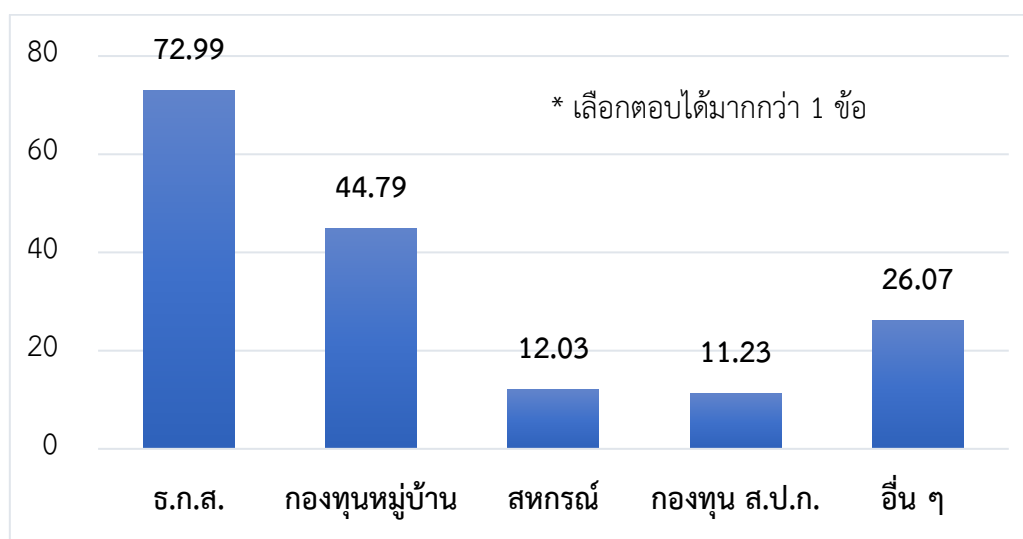
ตารางที่ 4 – 13 จำนวนและร้อยละเกษตรกรที่มีหนี้สินคงเหลือนอกภาคการเกษตร จำแนกรายภาค

หนี้สินคงเหลือ นอกภาค การเกษตร (ราย)	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม	
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ
ไม่มีหนี้สิน	159	71.95	197	20.37	153	15.82	153	72.86	662	68.46
มีหนี้สิน	62	28.05	132	40.12	54	26.09	57	27.14	305	31.54
รวม	221	100.00	329	100.00	207	100.00	210	100.00	967	100.00
ค่าเฉลี่ย	186,943.55		216,247.48		181,580.37		168,068.26		195,148.85	
ค่าต่ำสุด	3,000		5,000		5,000		4,000		3,000	
ค่าสูงสุด	2,300,000		3,000,000		2,200,000		1,000,000		3,000,000	

ตารางที่ 4 – 14 จำนวนและร้อยละเกษตรกรที่มีการชำระหนี้ จำแนกรายภาค

การชำระหนี้ (ราย)	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม	
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ
ไม่มีการชำระหนี้	3	1.96	19	7.06	15	7.98	15	10.87	52	6.95
มีการชำระหนี้	150	98.04	250	92.94	173	92.02	123	89.13	696	93.05
รวม	153	100.00	269	100.00	188	100.00	138	100.00	748	100.00
ค่าเฉลี่ย	66,202.50		49,527.05		43,621.12		42,418.65		50,396.67	
ค่าต่ำสุด	24		210		500		200		24	
ค่าสูงสุด	926,500		350,000		517,000		290,000		926,500	

4.7 แหล่งเงินทุน เมื่อพิจารณากลุ่มตัวอย่างที่มีหนี้สินครัวเรือน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มากที่สุด โดยคิดเป็นร้อยละ 72.99 และกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 44.79 ทั้งนี้ หากพิจารณาค่าเฉลี่ยของจำนวนหนี้สินของเกษตรกรจำแนกตามแหล่งเงินทุน พบว่า แหล่งเงินทุนที่มีค่าเฉลี่ยของจำนวนหนี้สินสูงสุด ได้แก่ โรงสี ธนาคารพาณิชย์อื่น และสถาบันการเงินอื่น จำนวน 531,000 บาท 436,357 บาท และ 432,976 บาท ตามลำดับ โดยแหล่งเงินกู้ที่เกษตรกรมีจำนวนหนี้สินสูงสุด ได้แก่ สถาบันการเงินอื่น จำนวน 3,000,000 บาท รองลงมาได้แก่ ธ.ก.ส. และสหกรณ์ จำนวน 2,500,000 บาท

ภาพที่ 4 – 11 ร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามแหล่งกู้ยืม

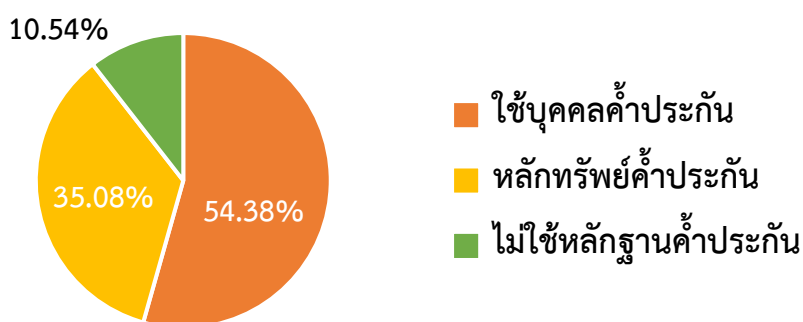
ตารางที่ 4 – 15 ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และค่าเฉลี่ยของจำนวนหนี้สินของเกษตรกร จำแนกตามแหล่งเงินทุน

แหล่งเงินทุน	ค่าสูงสุด (บาท)	ค่าต่ำสุด (บาท)	ค่าเฉลี่ย(บาท)
ธ.ก.ส.	2,500,000	10,000	313,904
กองทุนหมู่บ้าน	280,000	3,000	35,896
สหกรณ์	2,500,000	10,000	254,205
กองทุน ส.ป.ก.	300,000	20,000	39,943
ออมสิน	500,000	10,000	139,600
กรุงไทย	400,000	100,000	202,500
ธ.พาณิชย์อื่น ๆ	1,500,000	10,000	436,357
สถาบันการเงินอื่น	3,000,000	10,000	432,976
กลุ่มออมทรัพย์	500,000	1,500	56,060
กลุ่มเกษตรกร	100,000	20,000	37,143
ญาติ/เพื่อน	300,000	5,000	79,783
โรงสี	1,500,000	7,000	531,000
นายทุนนอกระบบ	400,000	15,000	102,500
อื่น ๆ	3,590,000	4,000	478,080

หมายเหตุ 1. เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

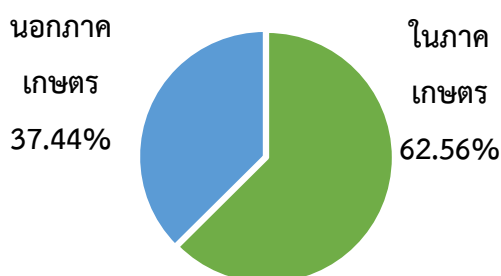
2. อื่น ๆ เช่น ร้านขายเครื่องจักรกลการเกษตร ร้านค้าอื่น เป็นต้น

4.8 การค้าประกันการกู้ยืม จากผลการศึกษาพบว่า ในการค้าประกันการกู้ยืม กลุ่มตัวอย่างที่มีหนี้สินส่วนใหญ่ ร้อยละ 54.38 ใช้หลักฐานค้าประกันด้วยบุคคลมากที่สุด รองลงมาคือ การค้าประกันด้วยหลักทรัพย์ เช่น โฉนด หรือ ส.ป.ก. คิดเป็นร้อยละ 35.08 และร้อยละ 10.54 ตามลำดับ ทั้งนี้ มีผู้ที่กู้ยืมเงินโดยไม่ใช้หลักฐานค้าประกัน คิดเป็นร้อยละ 10.54

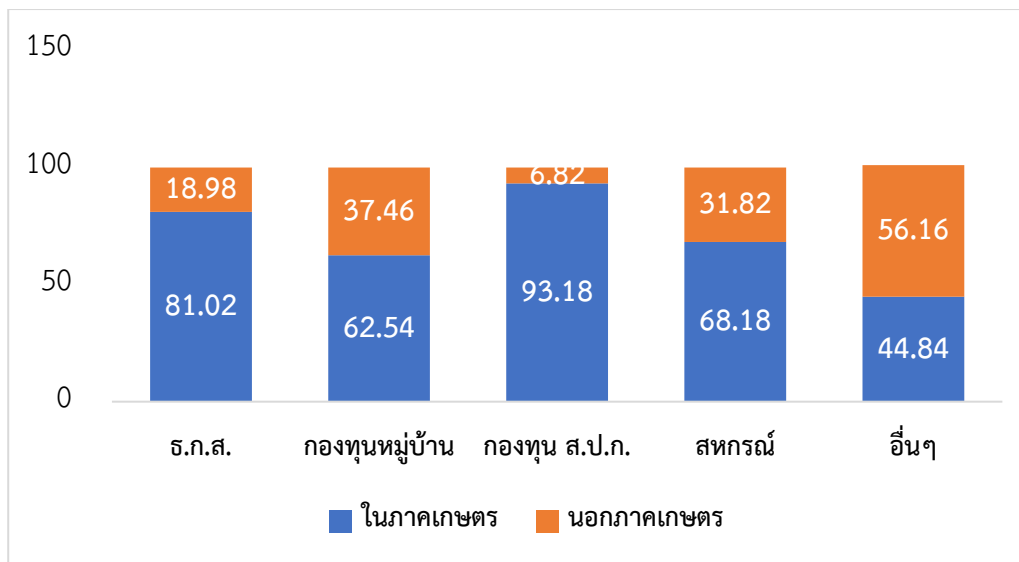

ภาพที่ 4 – 12 หลักฐานการค้าประกันการกู้ยืม

4.9 วัตถุประสงค์การกู้ยืม จากการศึกษาพบว่า การกู้ยืมของกลุ่มตัวอย่างที่มีหนี้สินส่วนใหญ่ ร้อยละ 62.56 มีวัตถุประสงค์ในการกู้ยืมเพื่อใช้ในภาคการเกษตร ได้แก่ การซื้อปัจจัยการผลิตการเกษตร การซื้อเครื่องจักรกล/อุปกรณ์ทางการเกษตร การซื้อที่ดินทำการเกษตร การสร้างแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เป็นต้น

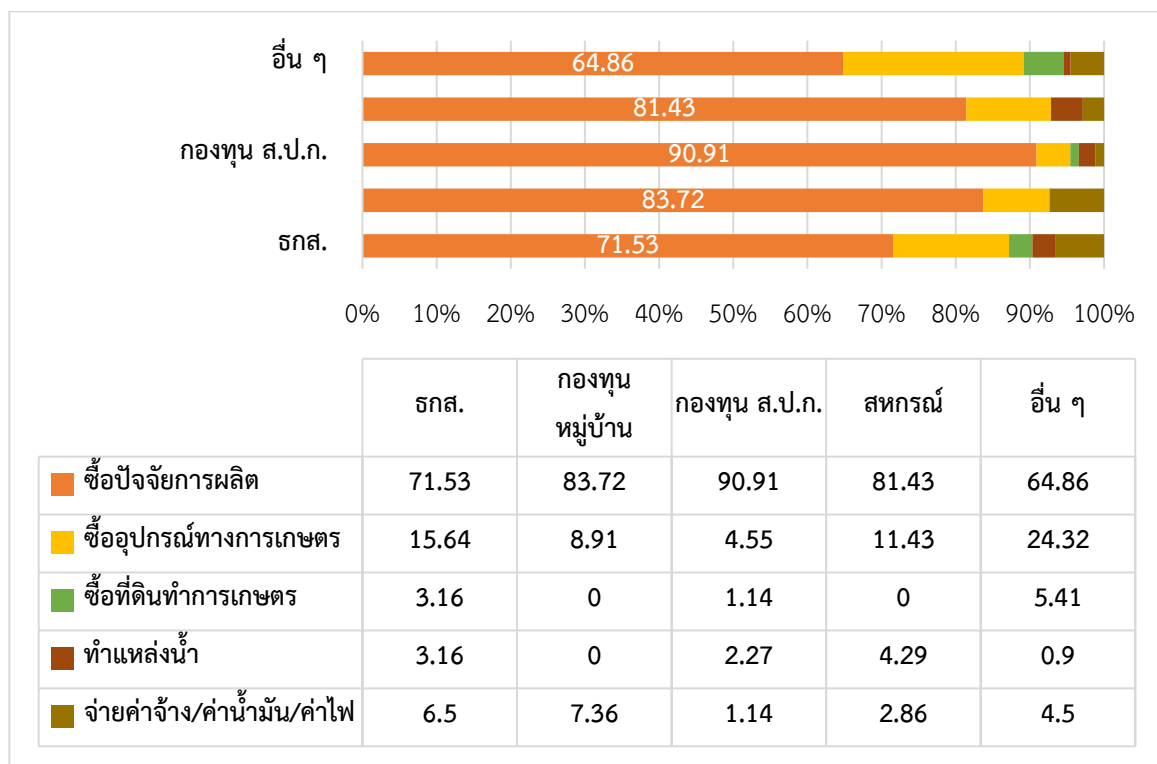

ภาพที่ 4 - 13 ร้อยละของเกษตรกร ประเภทการใช้จ่าย

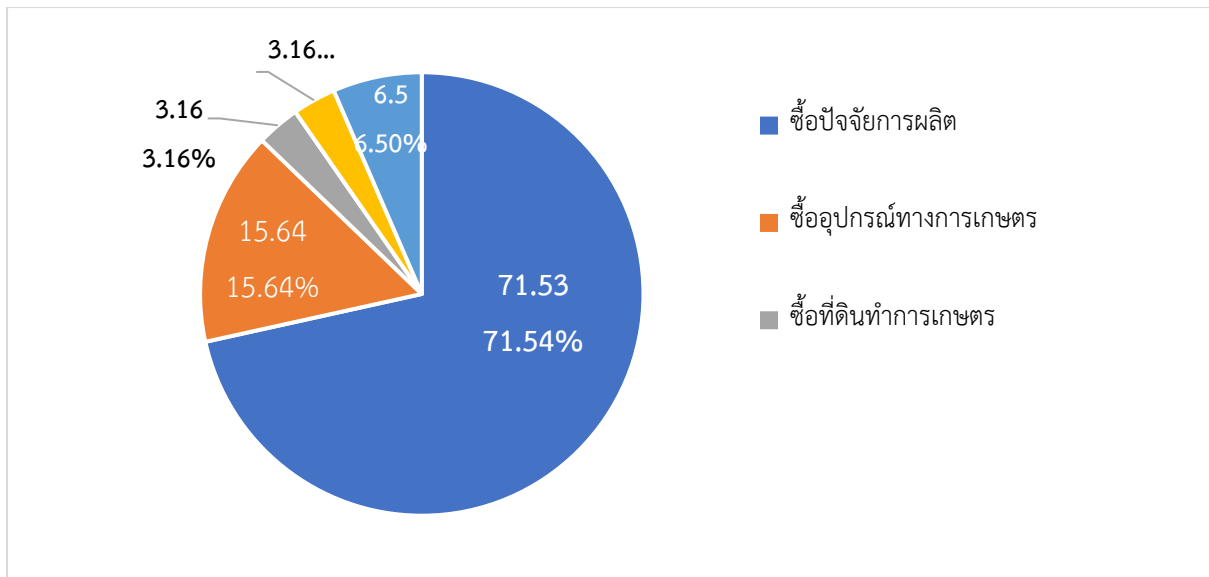

ภาพที่ 4 – 14 ร้อยละของเกษตรกรที่มีการกู้ยืมเพื่อวัตถุประสงค์ในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตร
จำแนกตามแหล่งกู้ยืม

* เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

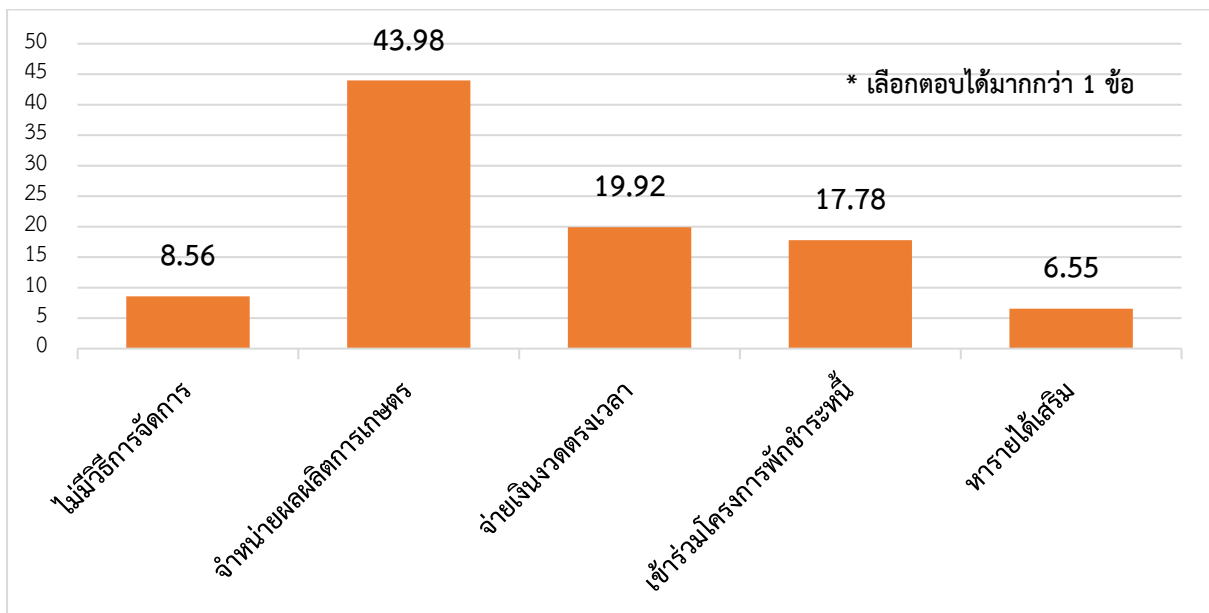

ภาพที่ 4 – 15 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามวัตถุประสงค์ในภาคเกษตร และแหล่งกู้ยืม

ภาพที่ 4 – 16 ร้อยละของเกษตรกรที่มีการกู้ยืมจาก ธ.ก.ส. จำแนกตามวัตถุประสงค์การกู้ยืมในภาคเกษตร

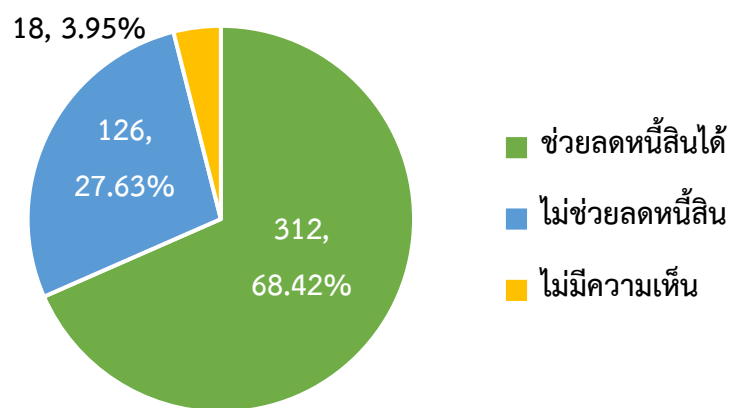
4.10 การบริหารจัดการหนี้ จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรผู้มีหนี้สินครัวเรือนส่วนใหญ่ ร้อยละ 65.37 ไม่ประสบปัญหาการชำระหนี้สิน และเกษตรกรส่วนใหญ่มีวิธีจัดการกับปัญหานี้สินดังกล่าวโดย 3 อันดับแรก ได้แก่ การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร การนำผลผลิตมาจำหน่ายเพื่อนำเงินมาชำระหนี้สิน จ่ายเงินงวดตรงเวลาเพื่อป้องกันดอกเบี้ยเพิ่ม และเข้าร่วมโครงการพักชำระหนี้ คิดเป็น ร้อยละ 43.98 ร้อยละ 19.92 และ ร้อยละ 17.78 ตามลำดับ

ภาพที่ 4 – 17 ร้อยละในการบริหารจัดการหนี้

ทั้งนี้ จากการสอบถามความเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีหนี้สิน ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาจากหน่วยงาน จำนวน 456 ราย ถึงประโยชน์ของการพัฒนาต่อการบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือน พบว่า

กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาจากหน่วยงานส่วนใหญ่ จำนวน 312 ราย คิดเป็นร้อยละ 68.42 เห็นว่าการส่งเสริมดังกล่าวมีส่วนช่วยในการลดปัญหานี้สินได้ เนื่องจากสามารถช่วยลดรายจ่าย ช่วยให้รายได้เพิ่ม ในขณะที่กลุ่มตัวอย่าง 126 จำนวน คิดเป็นร้อยละ 27.63 เห็นว่าการส่งเสริมดังกล่าวไม่ช่วยลดปัญหานี้สินครัวเรือน เนื่องจากไม่มีความเกี่ยวข้อง องค์ความรู้ที่ได้รับไม่เหมาะสมกับการเกษตรที่ทำอยู่และไม่สามารถนำมาใช้ได้จริง และมีภาระหนี้สินมาก นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างอีกจำนวน 18 ราย คิดเป็นร้อยละ 3.95 ไม่มีความคิดเห็น

ภาพที่ 4 – 18 ความเห็นของเกษตรกรต่อประโยชน์ของการส่งเสริมและพัฒนาจากภาครัฐเพื่อลดปัญหานี้สิน

บทที่ 5

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผล

5.1.1 ข้อมูลเกษตรกร

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 62.98 มีอายุเฉลี่ย 56.13 ปี ส่วนใหญ่มีการศึกษาถึงระดับประถมศึกษา และพบว่าครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีสมาชิกครัวเรือน 4 ราย และส่วนใหญ่มีแรงงานเกษตรกรในครัวเรือนจำนวน 2 ราย กลุ่มตัวอย่างมีประสบการณ์การทำเกษตรเฉลี่ย 28.94 ปี โดยภาคเหนือมีประสบการณ์การทำเกษตรเฉลี่ยสูงสุด คือ 30.16 ปี นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 41.16 มีปัญหาสุขภาพและโรคประจำตัว โดยส่วนใหญ่เป็นโรคความดันโลหิต โรคเบาหวาน และโรคไขมัน

ด้านการถือครองที่ดินและการทำประโยชน์ในที่ดิน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 37.23 มีขนาดการถือครองที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเฉลี่ย 19.91 ไร่ โดยภาคกลางมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 24.47 ไร่ และภาคใต้น้อยที่สุด คือ 11.28 ไร่ และกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 26.65 มีการถือครองที่ดินนอกเขตปฏิรูปที่ดิน ขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ย 14.02 ไร่ โดยส่วนใหญ่เป็นเอกสารสิทธิประเภทโฉนดที่ดิน ทั้งนี้ พืชหลักในเขตปฏิรูปที่ดิน ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปาล์มน้ำมัน ทูเรียน และลำไย เมื่อพิจารณารายภาค พบว่า พืชหลักของภาคเหนือ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และมันสำปะหลัง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง และอ้อย ภาคกลาง ได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง และข้าว และ ภาคใต้ ได้แก่ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และทุเรียน

ด้านกายภาพ พบว่า สภาพดินในแปลงเกษตรของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นดินที่มีสภาพดี ปัญหาด้านดินที่พบส่วนใหญ่ ได้แก่ สภาพดินมีหินปน ดินไม่อุ้มน้ำ เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรมีการแก้ไขด้วยการปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์ และบางส่วนมีการใช้ปุ๋ยเคมีร่วมด้วย ด้านสาธารณูปโภคในแปลงเกษตรกรรม กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 86.56 มีถนนเข้าแปลงที่สามารถใช้งานได้ และเกษตรกรร้อยละ 63.19 มีแหล่งน้ำในแปลง และเกษตรกรร้อยละ 38.06 มีไฟฟ้าเข้าแปลงเกษตรกรรม

ด้านเศรษฐกิจครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้เงินสดทางการเกษตรเฉลี่ย 189,019.03 บาทต่อปี และเกษตรกรร้อยละ 77.97 มีการประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร โดยมีรายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 95,880.65 บาทต่อปี รายได้เงินสดรวมทั้งในและนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยที่ 263,968.58 บาทต่อปี ด้านรายจ่าย พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีรายจ่ายในภาคเกษตรเฉลี่ย 72,432.50 บาทต่อปี ส่วนใหญ่เป็นค่าปัจจัยการผลิตและค่าจ้างแรงงานเกษตร สำหรับรายจ่ายนอกภาคเกษตรเฉลี่ยอยู่ที่ 96,720.13 บาทต่อปี โดยส่วนใหญ่เป็นค่าอาหารและเครื่องดื่มในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ในด้านการออมเงิน ครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 56.46 มีการออมเงิน โดยมีเงินออมเฉลี่ย 172,006.98 บาท ซึ่งในรอบปีที่ผ่านมา มีการออมเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 29,426.36 บาท ทั้งนี้ส่วนใหญ่มีการออมเงินโดยการฝากธนาคาร

ด้านสังคม เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 36.92 เป็นสมาชิกกลุ่ม สหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 85.73 มีส่วนร่วมทำกิจกรรมชุมชนและท้องถิ่นอยู่เสมอ ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 57.91 เคยได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่ได้รับการส่งเสริมจาก ส.ป.ก. ในด้านการสนับสนุนปัจจัยการผลิต การฝึกอบรมพัฒนาอาชีพ องค์ความรู้ และเทคโนโลยีการเกษตร การส่งเสริมการรวมกลุ่ม ในขณะที่บางส่วนได้รับการฝึกอบรม และการสนับสนุนปัจจัยการผลิต จากหน่วยงานอื่น ทั้งนี้ ร้อยละ 87.50 ของเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนา มีการนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรของครัวเรือน อย่างไรก็ตาม เกษตรกรบางส่วนที่ไม่ได้นำความรู้ไปปรับใช้ เนื่องจากไม่มีเวลา และความรู้ที่ได้สอดคล้องกับการทำเกษตรของครัวเรือน นอกจากนี้ ยังพบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 33.82 เข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการภาครัฐที่ส่งผลให้มีหนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้น รวมถึงการเข้าร่วมโครงการอื่นของรัฐที่ก่อให้เกิดหนี้สินครัวเรือน เช่น โครงการรถคันแรก โครงการบ้านหลังแรก เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 24.61 ที่เข้าร่วมโครงการพักชำระหนี้ ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรได้ชะลอการจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ แต่ไม่ได้ลดจำนวนเงินต้นของเงินกู้ รวมถึงการเข้าร่วมโครงการของรัฐที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการเข้าถึงแหล่งทุน โดยมีลักษณะของการให้เงินกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ หรือมีกระบวนการในการคืนหนี้คงค้างปลายปีเพื่อการกู้ยืมต่อไปอีกปี ซึ่งไม่ได้ช่วยในการลดภาระหนี้สินอย่างแท้จริง และอาจส่งผลกระทบให้เกิดการเป็นหนี้ต่อเนื่องระยะยาว ไม่สามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรได้อย่างยั่งยืน

5.1.2 ข้อมูลหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร

จากการศึกษา พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 76.94 มีภาระหนี้สินครัวเรือน โดยมีจำนวนหนี้สินรวมคงเหลือเฉลี่ย (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2565) 283,081.48 บาท ซึ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีหนี้สินคงเหลือเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับ ทั้งนี้ หนี้สินส่วนใหญ่ ร้อยละ 62.56 มีวัตถุประสงค์ในการกู้ยืมเพื่อใช้ในการทำการเกษตร เช่น การซื้อปัจจัยการผลิตการเกษตร การซื้อเครื่องจักรกลและอุปกรณ์ทางการเกษตร เป็นต้น โดยมีหนี้สินคงเหลือในภาคการเกษตรเฉลี่ยที่ 249,616.94 บาท โดยภาคที่มีหนี้สินคงเหลือในภาคการเกษตรเฉลี่ยสูงสุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง สำหรับหนี้สินคงเหลือนอกภาคการเกษตร เฉลี่ยที่ 195,148.85 บาท โดยภาคที่มีหนี้สินคงเหลือนอกภาคเกษตรเฉลี่ยสูงสุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ

สำหรับการชำระหนี้ในรอบปีที่ผ่านมา เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างจำนวน ร้อยละ 93.05 มีการชำระหนี้ โดยมีการชำระหนี้เฉลี่ยที่ 50,396.67 บาท ภาคเหนือมีการชำระหนี้เฉลี่ยสูงสุด คือ 66,202.50 บาท และภาคใต้มีการชำระหนี้เฉลี่ยน้อยสุด คือ 42,418.65 บาท ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาแหล่งเงินกู้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 72.99 กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) รองลงมาคือกองทุนหมู่บ้าน โดยแหล่งเงินทุนที่มีค่าเฉลี่ยของจำนวนหนี้สินสูงสุด ได้แก่ โรงสี ธนาคารพาณิชย์อื่น และสถาบัน

การเงินอื่น โดยแหล่งเงินกู้ที่เกษตรกรมีจำนวนหนี้สินสูงสุด ได้แก่ สถาบันการเงินอื่น รองลงมาได้แก่ ธ.ก.ส. และสหกรณ์ ทั้งนี้ ในการค้าประกันการกู้ยืม กลุ่มตัวอย่างที่มีหนี้สินส่วนใหญ่ ร้อยละ 54.38 ใช้การค้าประกันด้วยบุคคลมากที่สุด รองลงมาคือ การค้าประกันด้วยหลักทรัพย์ เช่น โฉนด หรือ หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ที่ดิน ส.ป.ก.4-01

ด้านปัญหาในการชำระหนี้สิน พบว่า เกษตรกรผู้มีหนี้สินครัวเรือนส่วนใหญ่ ร้อยละ 65.37 เห็นว่าตนเองไม่ประสบปัญหาการชำระหนี้สิน โดยส่วนใหญ่มีวิธีการจัดการกับปัญหาหนี้สิน ได้แก่ การเร่งนำผลผลิตมาจำหน่ายเพื่อนำเงินมาชำระหนี้สิน การวางแผนการจ่ายเงินงวดให้ตรงเวลาเพื่อป้องกันการจ่ายดอกเบี้ยเพิ่ม และการเข้าร่วมโครงการพักชำระหนี้ ทั้งนี้ จากการสอบถามความเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับ การส่งเสริมและพัฒนาจากหน่วยงานต่าง ๆ ถึงประโยชน์ของการพัฒนาต่อการบรรเทาหรือแก้ไขปัญหานี้สินครัวเรือน พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 68.42 เห็นว่าการส่งเสริมดังกล่าวมีส่วนช่วยในการลดปัญหานี้สินได้ เนื่องจากสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยลดรายจ่ายหรือสร้างรายได้เพิ่ม ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างบางส่วนเห็นว่าการส่งเสริมดังกล่าวไม่ช่วยลดปัญหานี้สินครัวเรือน เนื่องจากไม่มีความเกี่ยวข้องกัน และความรู้ที่ได้ไม่สามารถนำมาปรับใช้ได้จริง รวมทั้งการมีภาระหนี้สินครัวเรือนมาก

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและโครงการภาครัฐ

1) การกำหนดนโยบายการเข้าถึงแหล่งทุน ควรพิจารณาความสามารถในการประกอบการ และการชำระหนี้ของเกษตรกรด้วย โดยควรพิจารณาจากแผนการสร้างรายได้เพิ่มจากเงินทุน ส่งเสริมเงินทุนที่ก่อให้เกิดรายได้ รวมถึงกำหนดมาตรการหรือเงื่อนไขในการบริหารจัดการหนี้ครัวเรือนให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการงานโครงการกิจกรรมภายใต้ต้นนโยบายดังกล่าว รวมถึงการให้ความรู้และแรงจูงใจในการรักษาวินัยทางการเงิน เพื่อลดความเสี่ยงในการเป็นหนี้ซ้ำซากระยะยาวของเกษตรกร

2) การส่งเสริมการรวมกลุ่ม ควรเน้นการให้ความรู้และสร้างความตระหนักรู้ของประโยชน์ที่หลากหลายของการรวมกลุ่มสร้างความเข้มแข็ง หลีกเลี่ยงการนำเสนอการรวมกลุ่มเพื่อการกู้ยืมและค้าประกันเงินกู้ระหว่างกัน

3) การสร้างผลิตภัณฑ์หรือระบบหรือช่องทางการออมเงินที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของอาชีพเกษตรกร เพื่อสร้างแรงจูงใจสำหรับครัวเรือนเกษตรกรในการออมเงินที่เหมาะสม สร้างวินัยทางการเงิน สามารถลดหรือแก้ไขปัญหานี้สินครัวเรือนได้อย่างยั่งยืน

5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) การจัดทำโครงการพัฒนาและส่งเสริมเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ส.ป.ก. ควรเสริมกระบวนการสร้างตระหนักรู้ในสำคัญของการออมเงินและการหลีกเลี่ยงการสร้างหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ และการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบรรจุไว้ในทุกหลักสูตรของหน่วยงาน

2) การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย หรือการกำหนดหลักสูตร ควรพิจารณาให้มีความเหมาะสมกับบริบททางการเกษตร เศรษฐกิจ สังคม และฐานทรัพยากรชุมชนของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเพิ่มโอกาสในการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ เพื่อลดต้นทุน เพิ่มรายได้ ส่งผลต่อการบรรเทาภาระหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา วนะสุข และคณะ. 2557. **หนี้ครัวเรือนกับเศรษฐกิจภาคใต้**. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- พลอยปภัส ไชยยานนท์ และวิจิตร ศรีสงวนวงศ์. 2564. การวิเคราะห์สภาวะหนี้สินและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อหนี้ของสมาชิกสหกรณ์การเกษตร ในเขตภาคเหนือ. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง**. [Online] 10, 1 : 63-75 ที่มา : <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JLPRU/article/view/247184/171464>.
- ศิริรัตน์ เจนศิริศักดิ์. 2554. การบริหารจัดการโครงการแก้ไขปัญหาหนี้สินภาคประชาชนในมุมมองของเกษตรกร: กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **วารสารมหาวิทยาลัยขอนแก่น** [Online], 16, 3 : 271-280. ที่มา : https://rtt.kku.ac.th/ejournal/pa_upload_pdf/602845.pdf
- สุริยะ หาญพิชัย. 2563. หนี้สินครัวเรือนเกษตรกรไทย: สถานภาพความรู้ปัจจุบันและข้อสังเกตบางประการ. **Journal of Modern Learning Development** [Online], 5, 2 : 191 - 213. ที่มา : <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/download/241156/164467>
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. 2558. **ระเบียบและหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับกองทุนการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม** [Online], ที่มา : https://alro.go.th/uploads/org/fund_admin/download/article/article_20190108091717.pdf
- สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดฉะเชิงเทรา. ม.ป.ป. **การแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร** [Online], ที่มา : <https://www.opsmoac.go.th/chachoengsao-dwl-files-421491791446>
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2558. **กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ** [Online], ที่มา : https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parbudget/ewt_dl_link.php?nid=105.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2564. **หนี้สินครัวเรือนเกษตร พ.ศ.2562** [Online], ที่มา : http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/pubs/e-book/Agri_Household_Deb62/4/index.html
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2565. **หนี้สินครัวเรือนเกษตร พ.ศ.2564** [Online]. ที่มา : http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/pubs/e-book/Agriculture_Household_Debt_2564/164/index.html

อารีรัตน์ ลุนลลาด. 2563. ภาระหนี้สินของครัวเรือนเกษตรทำนาเปรียบเทียบกับหนี้สินของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอื่น (วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเงิน), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ [Online], ที่มา <https://repository.nida.ac.th/bitstream/handle/662723737/5634/5920313005.pdf?sequence=1>.